

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA EKONOMICKO SPRÁVNÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Bc. Lucie Vebrová

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta ekonomicko-správní

**Vývoj českého obchodního práva ve druhé polovině 19. století
a na začátku 20. století**

Bc. Lucie Vebrová

Diplomová práce

2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie VEBROVÁ**
Osobní číslo: **E09746**
Studijní program: **N6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Ekonomika veřejného sektoru**
Název tématu: **Vývoj českého obchodního práva ve druhé polovině 19. století a na začátku 20. století**
Zadávací katedra: **Ústav veřejné správy a práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analyzovat vývoj obchodního práva v daném období, zvláště podrobná analýza obchodního práva v období kapitalismu, včetně jejich představitelů.

- Počátky českého moderního obchodního práva
- České obchodní právo a jeho představitelé ve 2. pol. 19. století
- České obchodní právo a jeho představitelé na začátku 20. století
- Příloha: Krátké životopisy představitelů

Rozsah grafických prací: —
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

- MALÝ, Karel a kol. autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 1. vyd. Praha: Linde, a.s. 1997. ISBN 80-7201-045-X.
MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav, UNIVERZITA KARLOVA: Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 89. 1. vyd. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0863-4.
MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618 - 1918. 1. vyd. Praha: Karolinum 2006. ISBN 80-246-1209-7.
PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv: Obchodní právo 1. díl. 2. přepracované vyd. Praha: Codex Bohemia, s. r. o. 1998. ISBN 80-85963-58-2.
VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, KNOLL, Vilém: České právní dějiny. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2008. ISBN 978-80-7380-127-4.

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Milan Závurka, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva

Datum zadání diplomové práce: 30. června 2010

Termín odevzdání diplomové práce: 6. května 2011

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková/Ph.D.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 1. listopadu 2010

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 6. května 2010

.....
Bc. Lucie Vebrová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce JUDr. Milanu Závurkovi, Ph.D. za jeho rady, odborné připomínky a poskytnuté materiály. Zároveň bych chtěla poděkovat také mé rodině a příteli za psychickou podporu a trpělivost nejen při psaní této práce, ale po celou dobu studia.

ANOTACE

Tato diplomová práce pojednává o historickém vývoji obchodního práva ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. První část je věnována počátkům a prvním zákonům, kterými byly Colbertova nařízení, Francouzský zákoník nebo směnečný řád. Zásadním obdobím vývoje obchodního práva byl jistě kapitalismus, neboť vznikly další významné předpisy – Všeobecný obchodní zákoník a Akciový regulativ. Poslední část mé práce se zabývá vývojem práva v první polovině 20. století, kdy vznikl zákon o kartelech, jednotný směnečný řád či živnostenský zákon. Na konci tohoto období byly zrušeny Všeobecný občanský a obchodní zákoník, které nahradil občanský zákoník.

KLÍČOVÁ SLOVA

Všeobecný obchodní zákoník, Akciový regulativ, Zákon o kartelech, Jednotný směnečný řád, Živnostenský zákon, Občanský zákoník.

TITLE

Development of commercial law in the second half of the 19. century and in the first half of the 20. century.

ANNOTATION

This diploma work deals with historical development of commercial law in the second half of 19. century and in the first half of 20. century. The first part includes its origin and also first law, which were Colbert's statute, French Code or Exchange system. Capitalism was fundamental period of the development of commercial law, because other significant laws were created – General Commercial Code and Stock Regulator. The last part of my work deals with the development law in the first half of 20. century, when Cartel Law, Unified Exchange system or Trading regulations were created. At the end this period were General Commercial and Civil Code violated, which the new Civil Code replaced.

KEYWORDS

General Commercial Code, Stock Regulator, Cartel Law, Unified Exchange system, Trading regulations, Civil Code

Obsah

Obsah.....	7
Seznam použitých zkratek.....	9
Úvod.....	10
1. Počátky českého moderního obchodního práva	11
1.1. Kodifikace obchodního práva (17. století).....	11
2. České obchodní právo ve 2. polovině 19. století.....	20
2.1. Stát a právo v politických a ekonomických souvislostech doby (1848 – 1918).....	20
2.1.1. Revoluce - hlavní události celorakouského charakteru	20
2.1.2. Revoluce v Čechách, vývoj na Moravě.....	21
2.1.3. Bachovský absolutismus	22
2.1.4. Obnovení konstitučního režimu	24
2.1.5. Dualizace říše	25
2.2. Právo v českém státě v období kapitalismu (1848 – 1918).....	27
2.2.1. Obecná charakteristika práva	27
2.2.2. Kořeny obchodního práva	28
2.2.3. Směnečný řád z roku 1850.....	29
2.2.4. Obchodní zákoník z roku 1863	29
2.2.5. Právo směnečné a obchodní	32
2.2.6. Veřejná obchodní společnost.....	32
2.2.7. Komanditní společnost.....	33
2.2.8. Akciová společnost	33
2.2.9. Komanditní společnost na akcie.....	34
2.2.10. Společnost s ručením omezeným	35
2.2.11. Zákon o společenstvech (družstvech).....	36
2.2.12. Zákon o pojistné smlouvě	37
2.2.13. Zákon o společnosti s ručením obmezeným.....	37
2.2.14. Akciový regulativ	40

2.2.15. Další předpisy obchodního práva, družstva a s. r. o.	41
2.3. Vývoj obchodního práva v Rakousku	43
3. České obchodní právo na začátku 20. století	45
3.1. Stát a právo v politických a ekonomických souvislostech doby (1918 – 1938).....	45
3.2. Obchodní právo v meziválečné republice	48
3.3. Hospodářství v prvních letech republiky.....	50
3.4. Burza	51
3.5. Kartely.....	52
3.6. Směnečné a šekové právo	53
3.6.1. Směnečný zákon z roku 1928.....	53
3.6.2. Jednotný směnečný řád	54
3.7. Obchodní a živnostenské právo.....	54
3.7.1. Živnostenský řád	55
3.7.2. Živnosti	56
3.8. Hospodářské zákonodárství za Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)	58
3.9. Občanský zákoník	59
3.10. Akciové společnosti	60
3.11. Průmysl, obchod a živnosti na konci čtyřicátých a v padesátých letech	60
3.12. Zákon obchodního práva a zárodky hospodářského práva.....	61
Závěr	63
Literatura	68
Přílohy	69
Příloha č. 1: Antonín Randa – životopis.....	69
Příloha č. 2: Alois Rašín.....	70
Příloha č. 3: Arnošt Malovský-Wenig.....	72

Seznam použitých zkratk

a. s.	akciová společnost
k. s.	komanditní společnost
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
v. o. s.	veřejná obchodní společnost
AR	akciový regulativ
AS	akciová společnost
ČSR	Československá republika
DR	dozorčí rada
FO	fyzická osoba
HZ	hospodářský zákoník
ObZ	obchodní zákoník
OP	obchodní právo
OR	obchodní rejstřík
OS	obchodní společnost
PO	právnícká osoba
VH	valná hromada
VOZ	všeobecný obchodní zákoník
ZK	základní kapitál

Úvod

Tato práce se zabývá historickým vývojem obchodního práva v českých zemích ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. Obchodní právo je jedním z nejdůležitějších a nejpoužívanějších odvětví dnešního právního prostředí, a jelikož spousta dnešních teoretických i praktických poznatků vychází z dřívějších předpisů, patří i historie tohoto práva k významným mezníkům současnosti.

První část je věnována stručnému historickému vývoji a prvním zákonům. Stěžejním mezníkem a také jedním z prvních zákonů upravujících obchodní právo byl Francouzský zákoník přijatý v roce 1807, který nebyl dokonalý a ucelený, ale i přesto byl s pozdějšími úpravami používán až do roku 2000, kdy byl nahrazen novým a zároveň současným obchodním zákoníkem. Na tuto kodifikaci navázal všeobecný obchodní zákoník, který jako první vymezoval a upravoval obchodní společnosti, jejich vznik, fungování i zrušení.

V další části je nejprve nastíněna politická a ekonomická situace druhé poloviny 19. století. K významným zákonům, které byly v tomto období přijaty, můžeme zařadit Směnečný řád z roku 1850 či Obchodní zákoník přijatý v roce 1863. Všeobecný obchodní zákoník vymezoval vedle základních pojmů jako transakce či obchodních kapitálové společnosti, a to veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost, komanditní společnost na akcie, akciovou společnost a tichou společnost. Všeobecný obchodní zákoník se stal základem podnikání v Rakousku. Velmi významným legislativním prvkem tohoto období se jistě stal Akciový regulativ, který značně zjednodušil zakládání akciových společností. K dalším zákonům, které byly v tomto období přijaty, můžeme zařadit spolkový zákon, zákon o burzách či družstevní zákon. Družstevní zákon vymezoval pojem družstva, jejich vznik či orgány. V závěru tohoto období se věnuji stručnému vývoji obchodního práva v Rakousku, kde nastal přelom vývoje práva přijetím německého obchodního zákona v roce 1900.

Třetí období a zároveň poslední období, kterému jsem se věnovala ve své práci, patřilo k nejdůležitějším a přelomovým obdobím nejen vývoje obchodního práva v českých zemích, ale na celém světě, neboť proběhly první a druhá světová válka, které měly velký vliv na další vývoj. Po vzniku první republiky bylo potřebovat kodifikovat obchodní právo, neboť jednotná úprava podmínek pro podnikání byla důležitou podmínkou efektivního fungování československé ekonomiky. Další zásahy do obchodního práva byly spojeny s důsledky

hluboké ekonomické krize. Roku 1933 byl pod tlakem současné krize přijat kartelový zákon, který zaznamenal zásadní zlom, neboť připustil vytváření de facto existujících kartelů, které byly do té doby zákony zakázány. Další zákony přijaté v této době byly Směnečný zákon z roku 1928, Jednotný směnečný řád přijatý v roce 1941 a nový Živnostenský zákon z roku 1924. V roce 1950 byly zrušeny všeobecný občanský i všeobecný obchodní zákoník, které nahradil občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

Definitivní změnu znamenalo přijetí Zákona o národních podnicích, podle kterého se většina majetku dostala do správy státu, a teprve nedávno začal proces navrácení znárodněného majetku původním vlastníkům. Hospodářský zákoník znamenal převážně příkaz a kontrolu, jehož hlavním předmětem bylo vymezení hospodářské vztahy mezi socialistickými organizacemi. Hospodářský zákoník se tedy stal silným prvkem totalitnímu systému a znamenal oslabení občanského práva. Uvolnění a svobodu přinesla sametová revoluce v roce 1989, která ukončila totalitní systém a přinesla osvobození pro všechny občany této země.

1. Počátky českého moderního obchodního práva

1.1. Kodifikace¹ obchodního práva (17. století)

„Počátky obchodního práva můžeme nalézt již v Babylónu, u Féniciánů a v dalších starověkých civilizacích. Před vznikem prvního zákonného kamene se jako zárodek obchodního práva používala **cechovní pravidla**. Obchodníci, kteří byli členy cechovní organizace, byli vázáni pravidly, které formulovaly právě cechy. Cechy plnily také funkci ochrany hospodářské soutěže a ochrany spotřebitele.

Pojem moderní obchodní právo se začal používat v období, když se začaly regulovat také vztahy vznikající mezi obchodníkem a neobchodníkem, nebo dokonce vztahy, jichž se obchodník nemusel vůbec zúčastnit. První zárodky novodobého obchodního práva pocházejí z Itálie, odkud pochází mnoho nařízení vydaných Ludvíkem XIV.

Za vlastní zdroj obchodního práva, z něž čerpali i absolutní vládcové, jsou považovány obchodní zvyklosti

---

¹ Uzákonění

italských měst. Cechovní organizace obchodníků se tu významnou měrou podíleli na vládě a cechovní jurisdikce² se v souladu s tím začala rozšiřovat také na osoby, které nenáležely k cechům.

V sedmnáctém století bylo francouzské právo roztržštěné: na jihu římské právo, na severu obyčejové právo, navíc kanonické právo a obchodní obyčej pro obchodníky atd. Důvod spočíval v tom, že král Ludvík XIV. usiloval o právní unifikaci³, což se projevovalo zejména v oblastech občanského práva.

Prvním významným krokem k uzákonění moderního obchodního práva se stalo tzv. nařízení o pozemní dohodě z roku 1673 a nařízení o námořním právu z roku 1681, o něž se zasloužil ministr Ludvíka XIV., Colbert. Oficiální název zněl „**Královský edikt sloužící jako řád pro obchod uskutečňovaný obchodníky ve velkém i v malém**“. Nařízení bylo prohlášeno v březnu 1673, bylo rozděleno na preambuli a 12 titulů, které se dělily celkem na 122 článků. První titul pojednával obecně o obchodníkovi, další titul upravoval zprostředkovatele, třetí titul obchodní knihy (účetnictví), čtvrtý titul obchodní společnosti, následující dva tituly se zabývaly směnkami a dalšími cennými papíry, tituly sedmý až jedenáct upravovaly úpadkové právo a poslední dvanáctý titul byl věnován obchodnímu soudnictví.

Jednalo se o první kodifikaci obchodního práva, na niž navázal napoleonský zákoník z roku 1807, který převzal strukturu ediktu, rozvinul ji a doplnil nařízením o námořním obchodě. **Colbertova nařízení** měla velký úspěch a jejich vliv překročil francouzské hranice, i přesto však šlo pouze o dočasné řešení tehdejšího stavu obchodního práva. Vzhledem k tomu, že nařízení z roku 1673 obsahovalo řadu nedostatků, jako např. neznalo kapitálové společnosti, neupravovalo komisionářskou či kupní smlouvu, ozvaly se brzy ohlasy k jejímu přepracování. Tyto ohlasy byly vyslyšeny v roce 1778, kdy byla ustavena komise, která měla připravit návrh nového nařízení. Návrh byl připraven již v roce 1781. Teprve v období buržoazních revolucí se obchodní právo v moderním slova smyslu plně konstituuje⁴.

Ve vzniku moderního obchodního práva je vidět jeden významný prvek. **Cechovní pravidla** byla spíše veřejnoprávními normami, kde cech, resp. samosprávná organizace, ukládala svým členům, jakým způsobem se mají chovat. A právě tento způsob, který se

---

² Soudní pravomoc

³ Sjednocování, jednotnost

⁴ Ustanovit, zřídít

vyvinul v obchodních zákonících 19. a 20. století, se začlenil také do moderního pojmu obchodů. Obchodní zákoníky, navazující na občanské zákoníky, se týkají spíše práva soukromého a nesouvisejí se samosprávnými organizacemi obchodníků, i přesto však upravují tzv. obchody, jimiž se rozumí jednání obchodníků, nikoli právní vztahy.⁵ Předmětem právní úpravy zde nejsou vztahy, ale úkony obchodníků bez ohledu na to, kdo je adresátem takových jednání. A právě toto pojetí umožňuje obejít cechovní omezení a právní partikularismus⁶, neboť obchodní právní jednání je prvkem právního vztahu, který je širší a v němž se může na druhé straně objevit osoba, která není obchodníkem. Zde je vidět značný prvek veřejnoprávního přístupu, který se zvolna přetváří v soukromoprávní regulaci.

K výše popsané problematice lze uvést jako příklad instituci tzv. jednostranných obchodů, kterou zná jak germánská, tak románská evropské kontinentální právní oblast. Jednostrannými obchody se rozumí právní jednání, které je obchodem ve vztazích, v nichž právní úkon uskutečňovaný druhou stranou vztahu obchodem není. Právní režim takového vztahu je pak rozdílný pro obchodníka a neobchodníka. Neobchodník má výhodnější postavení, neboť je ve vztahu k němu aplikovatelný pouze občanský zákoník, zatímco on se vůči obchodníkovi může dovolávat rovněž zákoníku obchodního.

Stěžejním mezníkem ve vývoji moderního obchodního práva, který je omezen pouze na kontinentální Evropu bez Skandinávie a Ruska, se tedy stalo přijetí **francouzského zákoníku** v roce 1807, i když je tento kodex⁷ považován za nedokonalý. Od francouzské kodifikace se dále odvíjejí pozdější evropské obchodní zákoníky.

Návrh obchodního zákoníku byl schválen a vyhlášen 15. září 1807, v účinnost vstoupil od 1. 1. 1808. Zákoník zrušil Colbertova nařízení, ale pouze v těch otázkách, které sám řešil. To, co zákoník neupravoval, bylo i nadále aplikovatelné starým právem.

Obchodní zákoník byl velmi nedokonalý a neucelený, což vyplývalo ze skutečnosti, že byl převzat a spojen z Colbertových nařízení. I přesto byl nahrazen až obchodním zákoníkem v roce 2000. Mezitím však došlo k mnoha úpravám, zejména ke zkracování obsahu. Některé oblasti byly vyjmuty a upraveny ve zvláštních zákonech, např. obchodní společnosti, burzy a konkurzní právo. Tyto změny vyústily k sebrání legislativního materiálu

---

⁵ Nutno podotknout, že francouzský zákoník z roku 1807 však ještě věnoval velkou část obchodním soudům, které právě tuto povahu měly, neboť se jednalo o soudy vytvářené komorami obchodníků, v nichž rozhodovali volení obchodníci.

⁶ Prosazování dílčích zájmů před zájmy obecnými

⁷ Zákoník

do nového obchodního zákoníku, jehož struktura na původní obchodní zákoník nijak nenavázala, ale přizpůsobila se. Pokud bychom srovnávali tehdejší obchodní zákoník s občanským, bylo patrné, že code civil⁸ měl zásadně lepší pozici, stal se obdivovaným a uctívaným dílem a stále se zdokonaloval a obsahově doplňoval, naproti tomu code de commerce⁹ postupně ztrácel svůj obsah, nové úpravy byly ve zvláštních zákonech a rušily se jeho části a články. Co se týkalo struktury, obchodní zákoník byl členěn do 4 částí, resp. knih.

První kniha byla nazvaná „**Obecně o dohodě**“, obsahovala 8 titulů a 189 článků. Tato část obchodního zákoníku později ovlivnila nejvýrazněji strukturu evropských obchodních zákoníků, její vliv můžeme zaznamenat i v našem současném zákoníku. V 8 titulech byly rozebrány následující témata: Obchodníci, Obchodní knihy, Společnosti, Oddělení majetku, O burzách a burzovních zprostředkovatelích, O komisionářích, Kupní smlouva, O směnkách.

Druhá kniha „**O námořním obchodě**“ obsahovala 246 článků. Úprava této knihy byla velmi rozsáhlá a zahrnovala mimo jiné ustanovení o soudním prodeji lodi, o odpovědnosti vlastníka lodi a kapitána, o najímání a zaměstnávání posádky, dále úpravu konosamentu¹⁰, nájmu lodi, půjčky, námořního pojištění proti havárii, tzv. společné havárie a promlčení. Obsahovala tedy 14 titulů. V této části čerpal zákoník spíše z druhého Colbertova nařízení.

Třetí kniha pojednávala „**O úpadku a bankrotech**“, obsahovala 173 článků a od ostatních knih se lišila z hlediska systematického – tituly byly členěny na kapitoly. Úprava úpadku byla v podstatě úpravou konkursu, ustanovení o bankrotu byla úpravou trestní, neboť bankrot byl trestní čin. Úpadcem byl každý obchodník, který zastavil platby (čl. 437). Bankrot spáchal úpadce, který se dopustil hrubé nedbalosti nebo podvodu, tedy úmyslného jednání podle příslušných ustanovení kodexu (čl. 438). Každý úpadce byl povinen do tří dnů od zastavení plateb učinit o tom prohlášení soudnímu tajemníkovi. Den, ve kterém byly platby zastaveny, se počítal do tří denní lhůty (čl. 440). Úpadek byl pak prohlášen soudem a od tohoto dne ztratil úpadce právo spravovat své záležitosti.

---

⁸ Občanský zákoník

⁹ Obchodní zákoník

¹⁰ Cenný papír potvrzující převzetí nebo naložení zásilky na loď.

Francouzský zákoník rozlišil bankrot prostý a bankrot podvodný, který by přísněji trestaný. **Jednoduchým** (prostým) **bankrotem** se např. provinil úpadce, jestliže jeho výdaje, které byl povinen vést v obchodních knihách, byly neúměrně vysoké nebo jestliže spotřeboval příliš velké částky ve hře nebo v hazardních operacích, nebo jestliže půjčil značnou částku, ačkoli jeho pasiva byla v té době o 50 % vyšší než aktiva, dále prodával-li zboží se ztrátou apod. **Podvodným bankrotem** bylo jednání, kterým úpadce předstíral výdaje nebo ztráty nebo jestliže jako mandatář nebo schovatel použil uložené hodnoty ve svůj prospěch, jestliže ukryl své účetní knihy apod.

Úprava konkurzu v obchodním zákoníku si až do dnešní doby zachovává vliv ve francouzském právu, přestože byla z obchodního zákoníku přemístěna již před mnoha lety do zvláštního zákona. Na rozdíl od práva rakouského, německého i našeho, která konkurzní řízení konstruuji obecně jako aplikovatelné na všechny dlužníky, ať jsou obchodníky nebo ne, podmiňuje francouzské právo speciální úpravu úpadku obchodníků (dnes kolektivní řízení). Mimo jiné má rozhodující význam tzv. zastavení plateb.

Čtvrtá a zároveň poslední kniha, jež se člení do 4 titulů a zahrnuje 33 článků, pojednává „**O obchodních soudech**“. I když nemá příliš velký rozsah, je tato oblast velmi významná a obchodníci si uhájili toto mimořádné stavovské privilegium až dodnes. Přestože jsou obchodní soudy velmi kritizovány, zvláště v odborných kruzích, vzdorují stále reformě. Soudci jsou voleni na dva roky obchodníky prostřednictvím obchodních komor s povinným členstvím – z členů komor. Jsou to tedy laické soudy. Ve druhém titulu je upravena pravomoc obchodních soudů. Podle čl. 631 měly rozhodovat jednak všechny spory týkající se závazků mezi obchodníky a bankéři, a také spory mezi všemi osobami týkajícími se obchodů. Výčtem bylo určeno, co se rozumí obchody (actes de commerce). Jeden z pilířů obchodního práva – obchody – tedy byl skryt takřka na konci kodexu v procesním ustanovení.

Dne 17. dubna 1856 se usnesl německý spolkový sjezd, aby se sešla komise zástupců spolkových států, která měla vypracovat návrh všeobecného obchodního zákoníku pro všechny země z Německého spolku. 15. ledna 1857 byla zahájena **tzv. norimberská konference**, jíž předsedal Dr. Raule. Osnova zákoníku byla zpracována v letech 1857-1861 a spolkový sjezd poté usnesením ze dne 31. 5. 1861 spolkovým vládám doporučil přijetí zákoníku. Pro Rakousko a tedy i pro nás se tak stal zákonem č. 1 ze dne 17. 12. 1862, s účinností od 1. 7. 1863. Pátá kniha o námořním právu již v této novele nebyla. Zvláštností tohoto zákoníku bylo, že musel v Rakousku působit ve spojení s odlišnými předpisy obecného

občanského práva a neplatil také ve všech zemích Německého spolku.

Všeobecný obchodní zákoník navazoval na francouzskou kodifikaci, byl vlastně unifikací¹¹ obchodního práva v německy mluvících státech, které jej přijaly. I když se o něm mluví jak o „rakouském“ zákoníku, není to zcela pravda, neboť v Rakousku nevznikl, jeho působnost přesahuje hranice Rakouska a zároveň v celém Rakousku neplatí.

Zákoník se dělil na 4 knihy a 431 článků. Negativem zákoníku bylo, že neupravoval právo směnečné a šekové, konkurzní řízení ani bankrot, či obchodní soudy a neobsahoval ani již zmíněnou knihu o námořním obchodě. Naopak pozitivum můžeme nalézt v rozsáhlejší úpravě některých smluv a institucí závazkového práva. Pokud se týká základní koncepce obchodního práva, nalezneme zde shodné rysy u obou zákoníků, tedy všeobecného obchodního i francouzského, neboť podle obou jsou základem pojmy obchodník a obchody. Struktura všeobecného obchodního zákoníku je v podstatě převodem struktury první knihy francouzského zákoníku. Pro nás byl všeobecný obchodní zákoník významný také proto, že na území ČSR byl platný déle než v Rakousku a byl zrušen až občanským zákoníkem v roce 1950.

První kniha rakouského, tedy všeobecného, obchodního zákoníku se nazývala „**O stavu obchodnickém**“ a měla sedm titulů. Obsahem byla úprava následujících pojmů: kupec (obchodník), obchodní rejstřík, firemní právo, obchodní knihy, prokura, obchodní zmocněnec. Šestý titul „O obchodních pomocnících“ obsahoval úpravu služební smlouvy, dnes pracovní smlouvy, obchodních pomocníků. Obecnou úpravu služební smlouvy neobsahoval tento obchodní zákoník, nýbrž obecný zákoník občanský. Ustanovení zákona o obchodních pomocnících, které bylo vloženo dodatečně, se vztahovalo na osoby, které „při provozování obchodu některého kupce jsou ustanoveny, aby převážně konaly kupecké služby (obchodní pomocníci) nebo vyšší nikoli kupecké služby“. Poslední sedmý titul se týkal obchodních dohodců či senzálů, tedy „úředně zřízených prostředníků v záležitostech obchodních“. Profese dohodců se nevztahovala jenom na burzovní dohodce a měla velmi široké vymezení. Dle zákona byly stanoveny povinnosti dohodců a dohled nad jejich činností, což prováděl burzovní komisař nebo živnostenské úřady. Důtky, pokuty, suspenze a sesazení z úřadu následovaly v případě porušení povinností.

Druhá kniha „**O obchodních společnostech**“ obsahovala tři tituly a to: veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost a akciovou společnost. Tato kniha se stala

---

¹¹ Sjednocení, jednotnost

základním zdrojem pro nás současný obchodní zákoník. Společnost s ručením omezeným upravil zvláštní zákon až v roce 1906 a nikdy nebyl do kodifikace zařazen.

Akciová společnost byla založena na koncepci fixního kapitálu a později ji významně rozvinul „akciový regulativ“ z roku 1899, o kterém bude pojednáno níže. Ustanovení se členilo do pěti oddílů – obecné zásady, právní poměr akcionářů, práva a povinnosti představenstva, zrušení společnosti a závěrečná ustanovení. O akciové společnosti mluvíme tehdy, účastní-li se společníci jenom vklady, aniž osobně ručí za závazky společnosti, a je-li společenský kapitál rozdělen na akcie nebo akciové podíly. Dle ustanovení zákona: „Akciové společnosti mohou být zřizovány toliko se státním schválením a o obsahu společenské smlouvy (stanov) musí býti zřízena soudní nebo notářská listina.“ Zákoník upravil stanovy, tedy náležitosti společenské smlouvy, které musejí být uveřejněny, a v čl. 211 formuloval základní význam zápisu do obchodního rejstříku a nakonec umožnil též jednání jménem společnosti před zápisem do obchodního rejstříku. Čl. 213 formuloval právní subjektivitu společnosti, aniž by byl použit termín právnická osoba, i tak byly AS považovány za soukromoprávní korporace.¹² Podle čl. 215 nebylo možné usnést se většinou hlasů o změně předmětu podnikání společnosti, nebylo-li to výslovně dovoleno ve společenské smlouvě. Stejná platnost byla i pro sloučení s jinou AS.

Akcionáři měli zákaz žádat zpět splacené vklady, měli však nárok na dividendu. Podle čl. 218 není akcionář povinen vracet úroky nebo dividendy, které přijal „bezelstně“ a podle čl. 219 není povinen k účelu společnosti a ke splnění jejích závazků přispět více než příspěvkem, který podle stanov musí zaplatit za akcii. Tento princip je jedním ze základních stavebních kamenů AS a platí i v dnešní době. Akcionář tak nemá žádné jiné povinnosti kromě splacení emisního kurzu akcie. Na valné hromadě byla vykonávána práva akcionáře ve společenských záležitostech. Každá akcie představovala jeden hlas.

Představenstvo zastupovala společnost před soudem i mimo soud. Mohlo se skládat z jednoho nebo více členů, u nichž nebyla povinnost platit je, ani povinnost být akcionářem. Představenstvo nemuselo jednat jménem společnosti, postačilo, že podle vůle kontrahentů¹³ jednalo za společnost. Oprávnění představenstva jednat jménem společnosti se neomezovalo vůči třetím osobám, neboť čl. 234 upravil i obchodní plné moci jiných osob nebo úředníků. V pochybnostech se jejich plné moci vztahovaly na všechna právní jednání, která jsou obvyklá.

---

¹² Obchodní společnost, obvykle akciová společnost; sdružení, spolek, společnost

¹³ Smluvní strana, kontraktor

Čl. 234 upravoval také doručování společnosti; zákoník umožňoval doručit členovi představenstva, který byl oprávněný nebo spoluoprávněný k podepisování za společnost, nebo také úředníkovi společnosti oprávněnému zastupovat ji před soudem. Právo přijímat písemnosti bylo striktně vymezeno, ale bylo širší nežli právo jednat jménem společnosti navenek.

Představenstvo mělo oprávnění svolávat valnou hromadu. Mělo povinnost ji svolat mj., jestliže to bylo žádoucí v zájmu společnosti (čl. 237). Představenstvo tedy muselo zvažovat, kdy je třeba VH svolat, aby neporušilo své povinnosti. O svolání mohl požádat jeden akcionář nebo 1/10 ZK. Společenská smlouva mohla upravit oprávnění minoritních akcionářů jinak.

Představenstvo mělo dále povinnost svolat valnou hromadu a informovat příslušný správní úřad v případě, pokud z poslední bilance společnosti vyplynula ztráta vyšší než 1/2 ZK. V případě předlužení mělo představenstvo dle čl. 240 povinnost navrhnout soudu prohlášení konkurzu. Následující článek upravoval odpovědnost členů představenstva za škodu vzniklou společnosti. Příkladem odpovědnostních skutkových podstat bylo neoprávněné vyplácení dividend a provádění plateb v situaci platební neschopnosti společnosti.

Poslední oddíl se týkal zrušení společnosti, které muselo být ohlášeno k zápisu do OR. Likvidaci provádělo představenstvo; společenská smlouva či usnesení akcionářů mohli svěřit likvidaci jiným osobám. Likvidační zůstatek po zaplacení dluhů se dělit mezi akcionáře podle poměru jejich akcií. Rozdělování mohlo být prováděno až po uplynutí jednoho roku od třetího oznámení ve veřejných listech k tomu určených. Zákoník zde odkazoval na některé ustanovení týkající se akciové komandity¹⁴, která byla v té době považována za významnou společenskou formu; úprava akciové komandity předcházela ustanovení o AS. Ustanovení č. 202 (pro obě formy společností) ukládalo, aby známí věřitelé byli vyzváni k přihlášce svých pohledávek v likvidaci, pokud tak neučinili, musela společnost složit příslušnou částku u soudu. Totéž platilo o sporných a neplatných pohledávkách, nebylo-li z toho důvodu odloženo rozdělování likvidačního zůstatku až do vyřízení těchto závazků nebo nebyla-li poskytnuta věřitelům přiměřená jistota.

Podle č. 247 bylo možné sloučit jmění AS a akciové komandity teprve v okamžiku, kdy směl být rozdělen likvidační zůstatek mezi akcionáře. Taková úprava slouží jako jiná varianta ochrany věřitelů.

---

¹⁴ Obchodní společnost, obv. akciová společnost; sdružení, spolek, společnost

Snížení ZK upravil čl. 248 jako „Částečné vrácení ZK akcionářům“. Ke snížení mohlo dojít usnesením VH a státním schválením. Velmi významným ustanovením byl čl. 249, který umožňoval, aby zemské zákony stanovily, že ke zřízení AS vůbec nebo některých jejich druhů není třeba státního schválení.

Třetí kniha VOZ – „**O tiché společnosti a o sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet**“. Zvláštní kniha upravovala tichou společnost a společnost případnou (sdružení k jednotlivým obchodům na společný účet), a to z důvodu odlišné povahy těchto dvou forem společností od OS. Obchodní společnosti, tichá společnost a společnost případná byly v doktríně označovány jako **tzv. společnosti obchodního práva**. Zatímco OS jsou sdružením relativně trvalým, se silnými institucionálními prvky, tichá společnost je asymetrická forma spojení mezi tím, kdo provozuje obchodní živnost, a tichým společníkem a případná společnost jako přechodné a neformální spojení jednoho nebo více jednotlivých obchodů na společný účet.

Čtvrtá kniha VOZ – „**O obchodech**“. Tato kniha přibližně odpovídá dnešní úpravě obchodních závazkových vztahů, ve starších překladech nazývaná „O jednáních obchodních“¹⁵, neboť obchody se rozuměly určité druhy právních jednání. Kromě obecných ustanovení obsahovala titul „O obchodech vůbec“, který upravoval uzavírání obchodů a plnění obchodů. Druhý titul pojednával „O koupi“, třetí „O jednání komisním“ (tedy o smlouvě komisionářské), čtvrtý „O jednání spedičním“ (o smlouvě zasilatelské) a pátý „O jednání provozním“. Tato kniha byla doplněna zvláštními předpisy – zákon o veřejných skladištích, zákon o nakladatelské smlouvě, zákon o burzovních obchodech a zákon o pojistné smlouvě. VOZ odlišoval obchody jako hmotně právní kategorii od tzv. obchodních věcí v procesním smyslu.

Na vývoj obchodního práva dále navazuje Německý obchodní zákoník ze dne 10. 5. 1897. Rakousko si jej ponechalo i po druhé světové válce; v obou zemích, Rakousku i Německu, daný kodex platí dodnes. Obsahem Německého obchodního zákoníku je pět knih.

První kniha „**O stavu obchodnickém**“ upravuje obchodníky, obchodní rejstřík, obchodní firmu, obchodní knihy, prokuru a obchodní plnou moc, obchodní pomocníky a učně, obchodní zástupce a obchodní makléře. Pokud bychom se vrátili k všeobecnému obchodnímu zákoníku a též k první knize, zjistíme, že obsah je téměř shodný. **Obchodní**

---

¹⁵ Ve francouzštině: „adres de commerce“

společnosti a tichou společností nalezneme ve druhé knize. Z obchodních společností jsou zde začleněny pouze veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti, neboť a. s., s. r. o. a k. s. na akcie regulují zvláštní zákony. Úpravu slučování, rozdělování a změn právní formy S také upravuje zvláštní zákon. Třetí kniha zachycuje „**Obchodní knihy**“, s účinností od 1. 1. 1986, do té doby upravovala tiché a případné společnosti. Čtvrtá kniha s názvem „**O obchodech**“ obsahuje obecné předpisy, ustanovení o koupi, komisionářských obchodech, zasilatelských obchodech, o skladištích, povoznicích (smlouva přepravní) a o osobní a nákladní dopravě po veřejných železnicích. Pátá kniha a zároveň poslední kniha vymezuje problematiku námořního obchodu.“¹⁶

2. České obchodní právo ve 2. polovině 19. století

2.1. Stát a právo v politických a ekonomických souvislostech doby (1848 – 1918)

2.1.1. Revoluce - hlavní události celorakouského charakteru

Jako důsledek rostoucího vnitropolitického napětí, stimulovaného sociálními a národnostními rozpory vypukla revoluce. Vídeň, Praha a Pešť se vedle habsburského severu staly centry revolučního hnutí.

K zásadní změně systému došlo 15. března 1848, kdy byl patentem vyhlášen přechod ke **konstitučnímu režimu**. Hlavní představitel absolutismu – Metternich – byl odvolán a 17. března panovník jmenoval ministerskou radu (vládu), zřízenou podle vzoru západních monarchií v čele s hrabětem Františkem Kolovratem.

Dne 11. dubna byla uherským sněmem přijata a panovníkem potvrzena ústava, na základě které se z habsburské monarchie stala personální unie tvořená dvěma téměř samostatnými státy, spojenými jen osobou panovníka.

O něco později, dne 25. dubna, vydala vídeňská vláda oktrojovanou ústavu – Pillersdorfovou ústavu, která měla platnost pro Rakousko v užším slova smyslu, tj. pro habsburské državy kromě Uher, Chorvatska a Lombardsko-Benátska. Ústava však nesplnila svá očekávání, proto císař vydal dne 16. května proklamaci¹⁷, podle které

---

¹⁶ VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

¹⁷ veřejné, obvykle slavnostní, prohlášení

bylo svoláno říšské shromáždění, které mělo ústavu posoudit a příp. připravit ústavu novou. Ústava tedy nebyla nikdy platná, pouze bylo na jejím základě svoláno ústavodárné shromáždění (říšský sněm). Jednání o nové ústavě byla velmi složitá. Dne 7. září 1848 bylo **zrušeno poddanství za náhradu**, což císař potvrdil patentem. Tento vydaný patent skýtal 2 závěry: rušil feudální závislost venkovského obyvatelstva a prosadil zásadu, že sněmovní usnesení potřebuje **sankci**¹⁸ panovníka.

Dalším významným mezníkem se stal 4. březen 1849, kdy císař František Josef I. oktrojoval¹⁹ celé monarchii včetně Uher ústavu známou jako **březnová (Stadionova) ústava**. Neboť habsburská vláda byla v revoluci poražena, ústavu nikdy neuvedla do života a **císař vládl absolutisticky**. Roku 1849 vláda upravila tiskové, spolčovací a shromažďovací právo a vydala prozatímní obecní zřízení. Následující rok schválila demokratický trestní řád.

Na počátku roku 1848 dosáhli v Uhrách radikální a nacionálně ladění liberálové přijetí tzv. březnových zákonů, které v dubnu panovník potvrdil březnovou (marcovou) ústavu, na jejímž základě se habsburská monarchie přeměnila v **personální unii** – jediným článkem zosobňujícím celistvost habsburské říše se stal tehdy vládnoucí Ferdinand V., rakouský císař a uherský král. Dvoukomorové Národní shromáždění nahradilo uherský sněm. Díky ústavě bylo zrušeno poddanství a byla proklamována rovnost před zákonem.

2.1.2. Revoluce v Čechách, vývoj na Moravě

V Čechách vypukla revoluce v březnu 1848 a skončila po třech měsících – v červnu. 11. března 1848 bylo do Svatováclavských lázní svoláno veřejné shromáždění, které revoluci nastartovalo. Účastníci revoluce schválili **první pražskou petici**, určenou císaři. Autorem petice byl zřejmě F. A. Brauner a obsahem byly základní státoprávní, národnostní, politické a sociální požadavky. Obnovení jednoty země české koruny, obecní samospráva, jazyková rovnoprávnost, volební právo, ústnost a veřejnost soudního řízení, svoboda tisku, náboženská svoboda, ochrana osobní svobody, právo zřizovat obecní gardy a zrušení pozemkově vrchnostenských vztahů za náhradu, to byly požadavky Pražanů na císaře. Byl zvolen **Svatováclavský**

---

¹⁸ schválení, potvrzení, rozhodnutí

¹⁹ vnucovat, vnutit

výbor, který měl dohlížet na splnění petice (petiční výbor). Tento výbor se později se zvláštní poradní komisí stal **Národním výborem**.

Jelikož císař na petici odpověděl jen velmi vyhýbavě, byla vypracována **druhá pražská petice**, jejíž důraz byl opět kladen na státoprávní spojení zemí koruny české v jeden administrativní celek. Vedle toho bylo požadováno uzákonění všeobecného volebního práva, ovšem s majetkovými cenzury. Dne 29. března Svatováclavský výbor schválil konečné znění petice. Na to císař reagoval **8. dubna** slibem alespoň jazykové rovnoprávností, svolání českého zemského sněmu a zrušení roboty. Dále patentem již z 15. března zrušil cenzuru tisku a povolil zakládat gardy. Řešení státoprávního požadavku však odkládal.

Jednáním pražského **Slovanského sněmu** začátkem června vyvrcholilo revoluční nadšení v Čechách, avšak vyhaslo v krátkém ozbrojeném povstání po napadení jeho účastníků vojskem.

Situace na Moravě se vyvíjela daleko klidněji. Na konci března se v Brně seděl stavovský zemský sněm, kterého se účastnili také zástupci měšťanstva. Sněm přijal volební řád, čímž vytvořil předpoklady pro svolání nového sněmu, kde bylo zastoupeno již i venkovské obyvatelstvo. Koncem května došlo k prvnímu jednání **voleného moravského sněmu**, který zde rozhodl o **zrušení roboty a naturálního desátku**. Většina poslanců se postavila také proti státoprávnímu spojení s Českým královstvím. V Čechách toto postavení vyvolalo vlnu kritiky, Palacký to ve svém Manifestu označil obavy Moravanů za plané a stanovisko moravského sněmu za nešťastné nedorozumění.

V září 1848 vyvrcholila činnost moravského zemského sněmu, kdy se usnesl na textu **zemské ústavy**, která ale nevstoupila v platnost. Další zasedání sněmu pokračovala do ledna 1849, později už se nesešel.

2.1.3. Bachovský absolutismus

Poté, co podal 17. května 1849 Stadion demisi z důvodu vážného onemocnění, převzal jeho úřad provizorně **Alexandr Bach**. Dne 28. července byla znovu ustanovena vláda a Bach se stal ministrem vnitra. V lednu a února 1850 byla oficiálně zveřejněna zemská zřízení pro většinu zemí včetně Čech, Moravy a Slezska.

V létě 1849 porazila rakouská armáda s pomocí ruských vojsk maďarskou revoluci. V dubnu 1851 ustanovil císař František Josef I. **říšskou radu**, v jejím čele zasedl Karel Kübeck, který připravil cestu k odvolání oktrojované ústavy. Dne 20. srpna podepsal císař 3 výnosy:

1. Kabinetní list adresovaný Kübeckovi, kde se statut říšské rady přeměnil v osobní poradní orgán císaře.

2. Kabinetní list Schwarzenbergovi, kdy byla vláda zbavena odpovědnosti vůči jakékoliv jiné politické autoritě a nadále odpovědná jen císaři.

3. Kabinetní list Schwarzenbergovi, kde byla vláda vyzvána k zvážení realizace ústavy ze 4. března 1849, což bylo předposledním krokem k likvidaci konstitucionalismu.

Po státním převratu ve Francii, dne 2. prosince 1851, byl učiněn poslední krok, kdy František Josef I. svolal říšskou radu a vládu ke společnému sezení, kde byly 31. prosince 1851 tyto patenty publikovány jako tzv. **silvestrovské patenty**.

31. prosince 1851 byla vydána třetí norma, císařův „**nejvyšší kabinetní přípis**“, adresovaný Schwarzenbergovi, který v příloze obsahoval „**Zásady pro organická zařízení**“.

Nový absolutismus se opíral o početnou armádu, ve městech existovaly uniformované a tajné policie a pro venkov bylo nově zřízeno četnictvo.

V době **bachovského absolutismu** (50. léta 19. století) zavedla vláda tuhý centralizovaný režim, který pronásledoval každé demokratické a národní hnutí. Vláda usilovala o zefektivnění fungování celé státní správy, snahou bylo odstranit zaostávání ekonomiky a získat větší vliv na vývoj v ostatních německých státech. V této době byly tak příznivé podmínky pro rozvoj průmyslové výroby a jiných moderních forem podnikání.

Prosazení vlivu katolické církve lze považovat za významný rys tohoto období. 18. srpna 1855 byl uzavřený a vyhlášený bulou papeže Pia IX. konkordát²⁰. Byl zaveden tzv. **princip koordinační**, na základě kterého byl právní život rozdělen mezi pravomoc světskou a duchovní.

V tomto období tak vznikly významné právní předpisy, které ovlivňovaly další právní život zejména západní části monarchie a Československé republiky.

---

²⁰ smlouva o vzájemných vztazích mezi státem a římskokatolickou církví

2.1.4. Obnovení konstitučního režimu

Monarchie se ve 2. polovině padesátých let začala dostávat jak ve vnitřní, tak v zahraniční politice do stále komplikovanější situace. Červen 1859 znamenal porážku Rakouska před francouzskými a italskými vojkami v bitvách u Magenty a Solferina. Tato porážka znamenala ztrátu Milánska, které musel císař postoupit sardinskému králi. Režim se stával stále více neudržitelný, což vyvrcholilo 15. července 1859, kdy byl vydán **císařský manifest**, který ohlašoval první ústupky z pozic absolutismu. Alexandr Bach byl odvolán z funkce ministra.

Dne 5. března 1860 se panovník rozhodl na základě patentu rozmnožit říšskou radu mimořádnými členy. Tuto radu začal pravidelně svolávat a radil se v ní o důležitých finančních, legislativních a dalších otázkách.

20. října 1860 byl na základě jednání v říšské radě vydán manifest „K mým národům“, v němž se připomínalo, proč byla absolutistická éra nezbytná, a současně se zde oznámilo vydání zákona o základních rysech nového uspořádání habsburského státu. Autorem tohoto zákona byl vůdce maďarských konzervativních velkostatkářů A. Szécsen a zákon byl nazýván jako tzv. **Říjnový diplom**. Tento diplom měl povahu spíše přípravného dokumentu, který obsahoval program obnovení ústavního života v Rakousku. Panovník s říšskou radou měl vykonávat zákonodárnou moc. V prosinci 1860 byl jmenován baron Schmerling ministerským předsedou. Schmerling předložil svůj program založený na myšlence obnovení konstitucionalismu. V tomto programu slíbil vydání zemských zřízení, zaručoval vypsání přímých voleb na základě širokého aktivního i pasivního volebního práva atd.

Dlouho očekávaná **únorová** neboli **Schmerlingova ústava** byla vydána 26. února 1861, která byla opět oktrojovaná, tedy vnucena shora bez účasti širšího ústavodárného shromáždění; ani tato ústava nebyla bez určitých centralistických tendencí. Centralismus můžeme vidět v širokém pojetí kompetence říšské rady, která měla spolu s císařem zákonodárnou moc v okruhu všech záležitostí. Říšská rada byla dvoukomorová, v panské sněmovně zasedali dědiční členové a párové jmenovaní císařem na doživotí; do poslanecké sněmovny byli členové voleni zemskými sněmy.

Únorová ústava se tak stala **první rakouskou ústavou**, která se alespoň zčásti uplatnila v praxi. V roce 1865 byla suspendována.²¹

Konstituční režim znamenal příznivou atmosféru pro další **prohlubování demokratických reforem** a pro rozvoj národních hnutí. Říšská rada připravila několik dílčích zákonů, které pro západní část monarchie zaručovaly **jednotlivá občanská práva** a upravovaly jejich výkon (svoboda tisku, osobní a domovní svoboda, spolčovací a shromažďovací právo). Došlo také k zavedení volebního práva do zemských sněmů či k znovuoživení **národních hnutí**.

Rozlišováním tzv. **širší a užší rady** dala Schmerlingova ústava ústavněprávní základ pozdějšího Rakousko-Uherska. Poslanci byli voleni na dobu šesti let, avšak nepřímo zemskými sněmy, což bylo určitým krokem zpět.

Podle představitelů českých liberálů únorová ústava neodpovídala ani v jednom ohledu představám, na druhé straně byla východiskem pro další změny.

Volby do českého zemského sněmu, konané v dubnu 1861, přinesly určité zklamání, neboť Němci získali převahu. Na základě voleb do říšské rady bylo zvoleno z 54 poslanců pouze 21 cechů.²² Dále do panské sněmovny cechů byl z 39 doživotně jmenovaných členů jmenován jen František Palacký. Požadavek na revizi volebního práva byl tak německou majoritou smeten ze stolu, důsledkem toho bylo nastoupení cesty pasivní rezistence²³ českých poslanců.

2.1.5. Dualizace říše

Postavení monarchie se začalo výrazně zhoršovat v polovině 60. let. Bismarck si zajistil neutralitu Francie, na jaře 1866 uzavřel spojenečství s Itálií a diplomaticky donutil Františka Josefa I. vyhlásit Prusku válku, která 3. července 1866 skončila katastrofální porážkou Rakouska u Hradce Králové. Následně bylo Rakousko nuceno opustit Německý spolek, čímž se dostalo do nebezpečné krize a hrozilo tak úplně zhroucení monarchie.

Začala jednání o vnitropolitickém smíru. K jednání povolal císař František Josef I. významného uherského politika hraběte G. Andrásyho, který předložil

---

²¹ dočasně zbavit hodnosti, funkce; dočasně potlačit

²² středověká organizace řemeslníků

²³ odolnost, schopnost vzdorovat; projev odporu

požadavek nové habsburské monarchie v podobě dualizované říše, což znamenalo dva integrované celky – **Předlitavsko a Zalitavsko**, které měly v čele s německým a maďarským elementem vytvořit dva pevné pilíře, pomocí kterých bude možné znovu vybudovat monarchii. Zcela odmítnut byl jakýkoli centralismus či federalismus.

Čeští politikové však měli zcela jiné představy. Do Vídně přijeli Palacký a Rieger, jejichž program spočíval na myšlence, že Rakousko se musí rozloučit se starými tradicemi německé politiky. Tato myšlenka byla však zcela nepřijatelná a odmítlo se o ní vůbec jednat.

Úspěch slavila maďarská politika, neboť na počátku roku 1867 došlo na základě jednání mezi vídeňskou vládou a představiteli uherského sněmu mezi Předlitavskem a Uhrami k politické dohodě o společných věcech a o způsobu, jak budou obstarávány. Dne **17. února 1867** obnovil císař v hodnosti uherského krále uherskou ústavu a jmenoval uherskou vládu a dal se korunovat za uherského krále. Dne 2. června 1867 tak došlo k **rakousko-uherskému vyrovnání**, které se stalo základem nového rakousko-uherského soustátí. Uherská koruna tak byla uznána jako samostatný stát s vlastním sněmem a vlastním ministerstvem. Na základě pragmatické sankce byly Uhry spojeny s Předlitavskem jen osobou panovníka, zahraničními věcmi, vojenstvím a financemi.

Habsburská říše se změnila na **personální unii obohacenou o prvky reálné unie**. Pro západní část monarchie se vžilo pojmenování Cislajtánie neboli **Předlitavsko** a říšská rada pro něj roku 1867 schválila řadu zákonů, které tvořily základ tzv. **prosincové ústavy**. Předlitavsko se tak stalo demokratickou monarchií s parlamentním režimem, které zajišťovalo základní občanská a politická práva. V Uhrách, nazývaných **Zalitavsko**, se vnitřní uherské záležitosti spravovali podle **bratislavské březnové ústavy** z roku 1848.

Království české, dalmatské a haličské a vladiměřské s velkovévodstvím krakovským, dále arcivévodství dolnorakouské a hornorakouské, vévodství krajinské, korutanské, horno- a dolnoslezské, salcburské, štyrské, markrabství moravské a istrijské, knížecí hrabství tyrolské, gorické a hradištské, město Terst s okolím a země Voalrberg tvořili v roce 1867 **Západní část monarchie**. Království uherské s vojvodinou srbskou a Banátem, dále království chorvatsko-slavonské, velkovévodství sedmihradské a Rjeka se řadily k **zemím Uherské koruny**. Součástí

rakousko-uherského soustátí se po anexi²⁴ se zvláštním postavením stala Bosna a Hercegovina, která byla už od roku 1878 na základě berlínské smlouvy okupovaná a spravovaná Rakouskem-Uherskem.²⁵

2.2. Právo v českém státě v období kapitalismu (1848 – 1918)

2.2.1. Obecná charakteristika práva

Druhá polovina 18. století a počátek 19. století byl ve znamení vytváření zákoníků, které vyjadřovaly potřeby a zájmy nastupující buržoazie²⁶. Dochází tak ke vzniku základů moderního právního systému, které u nás přežívaly až do 20. století a i v současnosti se k některým těmto pramenům vracíme. Právo tak směřovalo k zobecnění, upouštělo od starých zásah personality a k překonání starších stavovských koncepcí²⁷.

V první polovině 19. století vznikalo **rakouské právo**, které v našich zemích platilo do roku 1918, dále po celou dobu Československé republiky a teprve v letech 1945 – 1950 byla jeho platnost přerušena.

Základní normy buržoazního práva vznikly již v 18. století jako důsledky josefínských reforem. Právní normy, které odrážely potřeby měšťanstva, tak byly zakotveny již na základě osvícenských právních teorií. Právní normy používané v období absolutistického státu byly po roce 1848 nepřijatelné, tudíž byly zrušeny či změněny. Většina starších právních předpisů tak byla novelizována, např. v oblasti trestního či občanského práva.

Období bachovského absolutismu, léta 1851 – 1860, byla druhým obdobím vytváření moderního právního systému. V této době došlo k vydání zákonů, které se dotýkaly prakticky všech oblastí společenského života. V tomto období se značně projevovaly dvě základní tendence, a to tendence perzekuční²⁸, kdy došlo např. k novelizaci trestního zákona a tendence, která směřovala k rozvoji a upevnění

---

²⁴ obsazení, zabránění; násilné ovládnutí, připojení cizího území, anšlus

²⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

²⁶ měšťanstvo

²⁷ pojetí, rozvržení, představa

²⁸ perzekuce = pronásledování

kapitalistické ekonomiky v duchu průmyslového liberalismu²⁹. Bachovský absolutismus je tak charakteristický zvláště tím, že vytvořil právní základ existence kapitalistické ekonomiky a její trestněprávní ochrany.

V posledním období, které trvalo až do vzniku první světové války v roce 1914, došlo pouze k dílčím změnám, které byly důsledkem rozvoje ekonomiky a růstu dělnictva. Po skončení revoluce byla ustanovena základní občanská práva, která zakotvila prosincová ústava. Právo, často nepřímou a zahaleně, upevňovalo základní zájmy vládnoucích vrstev. Moderní právo znamenalo značný posun od práva feudálního, neboť vycházelo z koncepce všeobecnosti práva, jeho obecné platnosti a rovnosti před zákonem. Právo začíná fungovat na bázi celospolečenských zájmů.

Rakouský stát začíná v této době nabývat podoby právního státu, zejména poté, co došlo k obnovení ústavnosti a občan začíná být chráněn proti bezpráví a porušení práva ze strany státních orgánů. Na druhé straně toto právo umožňuje rakouským státním orgánům při dodržování právních norem podnikat i ty nejbrutálnější zákroky.³⁰

2.2.2. Kořeny obchodního práva

První zdroje obchodního práva nalezneme v **městském právu** a v **cechovních artikulech**. Městská práva upravovaly vztahy, které vznikaly při soustavě provozované výrobní nebo obchodní činnosti a směřovaly k dosažení zisku. Cechovní předpisy se zabývaly právní úpravou některých forem obchodování až do poloviny 19. století.

V Habsburské monarchii, na začátku druhé poloviny 19. století, se úprava obchodních vztahů **tříštila** v mnoha právních předpisech. Ustanovení všeobecného obchodního zákoníku představovalo základní východisko. Po revoluci a v období bachovského absolutismu došlo k vzniku těchto předpisů: 1850 – směnečný řád, 1852 – zákon o spolcích, 1857 – zákon o protokolování firem a o obchodních společnostech, 1858 – zákon na ochranu průmyslových známek a na ochranu vzorů a modelů průmyslových výrobků, 1860 – zákon o burzách a dohodcích na zboží (sensálech).

---

²⁹ politické a ekonomické hnutí, směr zdůrazňující politickou a hospodářskou svobodu, toleranci, omezení vlivu státní moci, uznání soukromého vlastnictví

³⁰ MALÝ, Karel, et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha, a.s., 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X.

2.2.3. Směnečný řád z roku 1850

Významným mezníkem v oblasti směnečného práva byl rok 1850, kdy byl přijat nový **směnečný řád** č. 51/1850 ř. z., který se připravoval pro celé území Německého spolku. Tento směnečný řád platil až do zániku habsburské monarchie.

Směnka byla dle tohoto řádu **abstraktní cenný papír** obsahující **závazek k peněžitému plnění**. Dle dobové charakteristiky „*směnka jest listina v určité zákonné formě sepsaná, ve které se ten, kdo ji vydává, zavazuje, že vlastníku směnky sumu tam udanou v čase tamtéž vyznačeném na určitém místě buď sám zaplatí nebo někým jiným vyplatiti dá*“. Směnka tam musela obsahovat údaje o vystavení – čas a místo, částku, která měla být zaplacená, jméno fyzické nebo právnické osoby, která měla platit, komu, kdy a kde mělo být placeno a podpis toho, kdo směnku vystavil – vydavatele, trasanta. Dále muselo být výslovně uvedeno, že se jedná o směnku – používalo se označení směnka, směnečný list nebo směnečný úpis. Každý, kdo měl způsobilost k právním úkonům, mohl směnku vydat. Věřitel – remitent – se před soudem při vymáhání plnění nemusel dovolávat právního důvodu závazku, ale pouze existence formálně perfektní směnky a břemeno dokazovat případnou neexistenci závazku tedy leželo na dlužníkovi. Z toho důvodu se směnka považovala za abstraktní.

Již v této době bylo možné rozlišovat směnky vlastní a cizí. V případě **vlastní** směnky se vydávající zavazoval, že zaplatí sám, tedy on sám byl dlužníkem, zatímco v případě **cizí** (vydané) směnky měla platit třetí osoba – směnečník, trasát. Směnka „*na vlastní řád*“ byla zvláštním typem, neboť vydavatel v ní jmenoval sám sebe remitentem a musela tak být směnečníkem akceptována podpisem na směnce, aby vůbec měla smysl. Výhoda směnek na straně věřitelů spočívala v tom, že soudy vyřizovaly směnečné záležitosti velmi rychle, kdy na základě platebního rozkazu musel dlužník do tří dnů zaplatit směnečný dluh a náklady řízení. Se směnkami bylo možné také **obchodovat**, kdy směneční věřitelé mohli směnky převádět rubopisem na třetí osoby.

2.2.4. Obchodní zákoník z roku 1863

Přípravné práce na kodifikaci obchodního práva začaly na konci padesátých let a v roce 1862 došlo k schválení **všeobecného obchodního zákoníku** (1/1863 ř. z.),

kteřý upravoval pravidla obchodního styku a obsahoval také úpravu kapitálových společností.

Pouze transakce obchodníků se považovaly ve smyslu obchodního zákona za transakce. Existovaly však výjimky, mezi které patřily spekulativní koupě (koupě za účelem dalšího prodeje), opatření si věcí formou spekulativní koupě (spekulativní prodej), převzetí pojištění za pevnou prémii, námořní zápůjčka a burzovní obchody. Pokud byly neobchodní činnosti provozovány opakovaně a za účelem dosažení výtěžku („po živnostensku“), byly také považovány za obchod. Jednalo se např. o bankovní a směnárenské operace, komisionářské, zasilatelské a dopravní služby, nakladatelskou činnost či provozování skladů. Do pojmu obchod se zahrnovaly také všechny smlouvy, které obchodník uzavíral v souvislosti s provozem své živnosti, pokud se netýkaly nemovitostí.

Klíčovým pojmem pro vymezení obchodu se stal pojem **obchodník** (kupec), za kterého se považoval ten, kdo v obchodní živnosti uzavíral obchody, a to vlastním jménem, opakovaně a za účelem dosažení výtěžku. Jednalo se např. o obchodní společnosti, průmyslníky a živnostníky obchodující se svým zbožím, majitelé různých obchodních zařízení (obchodní domy, koloniály, prodejny průmyslového zboží apod.), pod které spadali obchodníci v užším slova smyslu, dále hostinští, pekaři, burziáni, bankéři, směnárníci, zprostředkovatelé, speditéři nebo nakladatelé. Plnoprávní obchodníci byli zapsáni u rejstříkového soudu do **obchodního rejstříku** a nazývali se zaprotokolovaní, ostatní byly neplnoprávní (neprotokolovaní). Plno-právní obchodník mohl vlastnit firmu, zároveň musel vést obchodní knihy a v případě obchodních sporů musel před zvláštní odborný soud, kde jako přisedící působili jen plnoprávní obchodníci. Všechny společnosti s ručením omezeným se zapisovali do obchodního rejstříku, dále sem byli zapisováni ti obchodníci, kteří překročili stanovenou výši všeobecné nebo zvláštní výtěžkové daně.

Kapitálové společnosti měly usnadnit podnikání v průmyslu, zemědělství, obchodě a dalších oblastech v takové formě, kdy se mohlo sdružit více osob, které společně buď podnikali, nebo k podnikání alespoň poskytovali prostředky.

Verejná obchodní společnost vznikala v případě, že došlo k faktickému provozování společných obchodů (obchodování pod společnou firmou) dle obchodního zákoníku a zapisovala se do obchodního rejstříku. Jelikož nepředstavovala

samostatný subjekt práva, její účastníci vůči třetím osobám vystupovali jako samostatné subjekty. Za závazky ručili osobně a neomezeně a na základě výpovědi mohli vystoupit.

V **komanditní společnosti** působili dva typy společníků – komplementáři a komanditisté. Zatímco komplementáři ručili za závazky společnosti neomezeně, komanditisté pouze do výše svého vkladu. Komanditisté tak měli omezené pravomoci – nezúčastňovali se řízení společnosti, jejich jména se neuváděla v názvu a na zisku se podíleli v rozsahu dle smlouvy. Také v tomto případě bylo zřízení společnosti zapisováno do obchodního rejstříku. V okamžiku, kdy v komanditní společnosti působili alespoň dva komplementáři, byla zároveň veřejnou společností.

Dalším typem společnosti byla **komanditní společnost na akcie**, která měla podobnou povahu jako předchozí společnost a vedle komplementářů existovali také akcionáři, jejichž podíl byl vyjádřen nedělitelnými akciemi nebo akciovými podíly, znějícími na jméno. Také tato společnost vznikala zápisem do obchodního rejstříku.

Akciová společnost se stala velmi oblíbenou formou sdružování prostředků ke společnému podnikání. Tuto formu společnosti upravoval už císařský patent z roku 1852, poté obchodní zákoník a tzv. akciový regulativ z roku 1899. Akciová společnost byla právnickou osobou a tvořili jí jednotliví akcionáři, tedy osoby, které se její činnosti zúčastňovaly svými vklady. Tyto vklady tvořily jejich podíly a byly vyjádřeny počtem akcií. Akcionáři v tomto typu společnosti ručili za závazky společnosti pouze do výše svých podílů. Zisk neboli dividendy, se rozděloval podle počtu akcií, které mohly být na jméno, či na majitele. Akcie byly cenné papíry, se kterými se obchodovalo na burzách. Na valné hromadě se rozhodovalo o zásadních otázkách činnosti společnosti a tvořili ji všichni členové akciové společnosti, v poměru svých podílů. Představenstvo – správní rada, které společnost operativně řídilo a zastupovalo navenek, stálo v čele akciové společnosti. Akcionáři mohli také zřídit dozorčí radu.

Smlouva mezi majitelem podniku a jeho tichým společníkem, který mu poskytl jistý majetkový vklad, byla podstatou **tiché společnosti**. Poskytnutím vkladu měl tichý společník nárok na podíl na zisku stanovený dle smlouvy, na druhé straně jeho odpovědnost za ztráty se vylučovala. Tento tichý společník se však nepodílel na řízení

podniku, nejednalo se tedy o společné podnikání, ale o pouhou kapitálovou účast na cizím podniku.³¹

2.2.5. Právo směnečné a obchodní

Rozvoj obchodního a směnečného práva v Rakousku byl ovlivněn zákonodárstvím SRN, jež v této oblasti ovlivňovalo Prusko. Roku 1846 bylo přijato rozhodnutí o vypracování nového **směnečného řádu** pro všechny německé státy, o němž byly o rok později vedeny porady v Lipsku. Nový směnečný řád pro Rakousko, který sjednotil všechny předpisy jednotlivých zemí o směnečném právu a zlikvidoval staré směnečné řády, byl vyhlášen roku 1850 jako patent č. 51 řádu živnostenského (ř. z.).

Základem obchodního podnikání se stal v Rakousku **Všeobecný obchodní zákoník** vydaný pod č. 1/1863 ř.z. Tento zákoník vycházel mimo jiné ze zásad rámcového obchodního zákoníku vydaného pro země německého Bundu, upravoval právní poměry vznikající při obchodování a definoval pojem kupce jako osoby, která provozuje obchody po živnostensku. Mezi další zákony, které upravovaly obchodování a jiné právní normy, patřil např. živnostenský zákon, spolkový zákon z roku 1852, akciový regulativ č. 175/1899 aj. K rozvoji kapitalismu v Rakousku významně přispěl vznik kapitálových společností, které se staly základem k obchodování a kapitalistickému podnikání. Mezi nejvýznamnější patřily obchodní společnosti, družstva, akciové společnosti, komanditní společnosti na akcie, pojišťovny a spolky pojišťovací, společnosti s ručením omezeným, veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti.³² V následujícím textu se seznámíme se stručnými charakteristikami těchto společností.

2.2.6. Veřejná obchodní společnost

Nejjednodušší formou společného provozování obchodů byla **veřejná obchodní společnost** (v. o. s.). Ke vzniku bylo třeba alespoň 2 osob, které by provozovaly obchodní činnost pod jednou firmou. Společnost vznikala uzavřením

³¹ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

³² VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

smlouvy, jejíž forma nebyla předepsána. Následným zápisem do obchodního rejstříku a započítáním obchodování nabyla v. o. s. právní subjektivity. Mezi výhody patřily neomezená výše kapitálových vkladů daných společníků, členství, které bylo možné vypovědět či dělení zisku stejným dílem. Naopak nevýhody můžeme spatřovat v primárním ručení (tj. věřitel se mohl obrátit na kteréhokoliv ze společníků na prvním místě), v solidárním ručení (jeden ručil za druhého a všichni za jednoho) a v neomezeném ručení účastníků za případné ztráty (tj. nejen vloženým kapitálem, ale veškerým svým majetkem). Tato okolnost přinášela společníkům nežádoucí rizika, která odstraňovaly jiné typy společností.

2.2.7. Komanditní společnost

Mezi zvláštní typ společnosti patří **komanditní společnost**. Její zvláštnost je spatřována v tom, že v ní existovaly 2 skupiny společníků. V první řadě se jedná o tzv. komanditisty, kteří se účastní pouze majetkovými vklady a ručí tedy pouze do výše svých vkladů a v druhé řadě komplementáře, jejichž účast není omezena majetkovými vklady a ručí pak neomezeně. V obou skupinách se účastní vždy jeden či více společníků, vznik je obdobný jako u v. o. s. Vedení společnosti bylo v rukách komplementářů. V kompetenci komanditistů bylo právo kontroly nad činností společnosti a pouze ve výjimečných případech, pokud je stanovila smlouva, se také mohli podílet na vedení společnosti.

2.2.8. Akciová společnost

Oblíbenou a nejrozšířenější formou však byla **akciová společnost**. Právním základem akciových společností byl spolkový patent č. 253/1852 ř. z., články 207-249 obchodního zákoníku, akciový regulativ č. 175/1899, který se však nevztahoval na akciové společnosti, jejichž předmětem podnikání byly bankovní obchody, obchody úvěrové a pojišťovací, stavba a provoz průplavů, železnic a paroplavby. V souvislosti s těžkou hospodářskou krizí a masovým úpadkem akciových společností v Rakousku v roce 1873 bylo rovněž vydáno císařské nařízení č. 114/1873 ř. z., které umožňovalo rušení akciových společností.

Akciová společnost byla považována za právnickou osobou a vznikala udělením státní koncese ministerstva vnitra (v dohodě s ministerstvem obchodu a

financí). Podmínkou pro udělení koncese bylo, že zakladatelé zaručují svými osobními a kapitálovými poměry, že podnik bude řádně veden a nebude sledovat vedlejší cílem. Zápis do obchodního rejstříku byl možný až tehdy, když byl složen akciový kapitál, jehož výše musela odpovídat cílům, které společnost sleduje.

Akciový kapitál se dělil na akcie. Akcie je cenným papírem, který se vystavuje buď na majitele (au porteur) či na jméno (au nom). Tak jako dnes, již v tomto období existovala kniha akcionářů, kam se zapisovali poslední majitelé akcií. K akcií byl také připojen kupón a talon. Kupón byl rovněž cenný papír, který představoval nárok na dividendu, tj. na podíl na čistém zisku společnosti. Oproti tomu talon měl povahu legitimační³³. Někdy se kapitál dělil na akcie kmenové a prioritní, které dávaly vlastníku právo na přednostní dividendu. Hodnota akcie se určovala poptávkou a nabídkou na burze.

Akcionář neručil osobně za závazky společnosti, měl pouze povinnost uhrazovací, tj. kapitálový vklad podle počtu upsaných akcií. Nevýhodou pro akcionáře bylo, že nemohl za trvání společnosti požadovat vyplacení vkladu. Stanovy byly organizační základem společnosti, obsahovaly název firmy a sídlo společnosti, předmět podnikání, dobu trvání, výši kapitálu a jeho rozdělení na akcie, druh akcií a jejich nominální hodnotu, zásady bilance rozdělování čistého zisku a orgány akciové společnosti

Mezi orgány společnosti patřilo představenstvo (správní rada), dozorčí rada a valná hromada. Představenstvo svolávalo valnou hromadu, která se dále dělila na ustavující, řádnou a mimořádnou. Ustavující valná hromada se konala pouze jedenkrát a to při založení akciové společnosti. Řádná VH se svolávala jedenkrát do roka a byla jí předkládána účetní uzávěrka. Nejdůležitější funkcí představenstva bylo řízení společnosti, zpravidla vytvářelo tzv. ředitelskou radu. Dozorčí rada a revizoři účtů měly kontrolní funkce. Nad hospodařením a. s. byl zaveden rovněž státní dozor.

2.2.9. Komanditní společnost na akcie

Komanditní společnost na akcie byla společností, kde alespoň jeden společník ručil osobně a neomezeně za závazky společnosti, nazýval se komplementář

---

³³ opravňující, zmocňující

a ostatní účastníci (komanditisté) se účastnili pouze vklady ve formě akcií. Vznik byl obdobný jako u akciové společnosti. Řízení společnosti bylo v kompetenci komplementářů, komanditisté mohli činnosti společnosti ovlivňovat pouze prostřednictvím VH, jejíž usnesení vykonávala dozorčí rada.

2.2.10. Společnost s ručením omezeným

Další společností byla **společnost s ručením omezeným** (s.r.o.), která vznikala uzavřením smlouvy ve formě notářského zápisu a zápisem do OR. Státní koncese se vyžadovala jen v případech, kdy se společnost zabývala železničním podnikáním, dopravou vystěhovalců, vydáváním zástavních listů, bankovníctvím dlužních úpisů. Zákon stanovil minimální výši kmenového kapitálu, jež byl dále rozdělen na kmenové podíly jednotlivých společníků, přičemž každý společník směl mít jen jeden podíl a ručil pouze do výše svého vkladu. Dále měl právo na podíl ze zisku, na správě společnosti a na podíl na jmění společnosti. Čistý zisk se pak dělil podle výše podílů a vyplacení podílů nesmělo být vyžadováno za trvání společnosti. K orgánům společnosti patřili jednatelé, valná hromada společníků a dozorčí rada. Výhoda s. r. o. spočívala v tom, že podíly členů neměly charakter akcií, tj. byly nepřevoditelné a jejich hodnota nepodléhala jako u akcií burzovním spekulacím.

Také v právní úpravě další oblasti podnikání se odrazila monopolizace rakouské ekonomiky. Jednak byl zřízen **celní tarif** (zákon č. 20/1906), kterým měly být chráněny domácí skupiny podnikatelů před zahraniční konkurencí. Vydáním stanov rakouské cedulové banky (1892 a 1899) se také zvýšila prosperita bankovníctví, jelikož tato banka zajistila stabilitu rakouské měny. Projevem bankovní prosperity bylo i zakládání bank v českých zemích: zemská banka království českého v Praze (1890), zemská banka markrabství moravského v Brně (1896). Do roku 1914 vzniklo dalších 14 akciových bank a četné filiálky českých bank v ostatních zemích monarchie, sloužících na podporu podnikání českého průmyslu. Vedle burzy, která byla zřízena v Praze roku 1875, byla v roce 1903 zřízena i burza obilní.

I protikartelové rakouské zákonodárství, založené na ustanovení koaličního zákona č. 43/1870, který prohlašoval za neplatné úmluvy podnikatelů, pokud bylo jejich cílem zvýšení cen ke škodě odběratelů, se stalo předmětem diskusí. Proto byl

roku 1897 v poslanecké sněmovně říšské rady předložen návrh kartelového zákona (první svého druhu v Evropě), po němž následovala souvislá řada podobných návrhů, z nichž však žádný nebyl realizován. Až Československá republika přinesla definitivní právní zakotvení kartelů a monopolů.

2.2.11. Zákon o společenstvech (družstvech)

Dalším významným zákonem se stal **zákon č. 70/1873, o společenstvech výdělkových a hospodářských**, tedy o družstvech. Společenstva byla vymezena jako *„spolky s neuzavřeným počtem členů, jejichž úkolem je podporovati výdělek nebo hospodářství svých členů společným provozováním závodu nebo poskytováním úvěru (společenstva výdělková a hospodářská)“*. Zřízení mohlo být s omezeným či neomezeným ručením, pouhým písemným prohlášením vstupovali do společenstev noví členové a v názvu byl nutný dodatek „registrované společenstvo“ a také údaj o rozsahu ručení členů za závazky společenstva. Společenstvo vznikalo až zápisem do společenstevního rejstříku a *„jedná-li se před provedeným zápisem jménem společenstva, ručí ti, kdo jednají, osobně a solidárně“*.

Společenstvo povinně zřizovalo **představenstvo**, jež jej zastupovalo „soudně i mimosoudně“, a dále si mohlo zřídit také dozorčí radu. Na valné hromadě měl každý člen jeden hlas, ale společenská smlouva mohla stanovit něco jiného. Svolávání mohla navrhnout desetina členů, společenská smlouva mohla stanovit i nižší hranici. Jestliže nebyla valná hromada na žádost uvedené menšiny svolána, mohli být členové představenstva donuceni k svolání peněžitými tresty, což ukazuje na ochranu menšinových práv.

Likvidací představenstva docházelo ke zrušení společenstva, pokud však smlouva nestanovila pro funkci likvidátora někoho jiného. Likvidátor musel být povinně přihlášen u obchodního soudu k zápisu do společenstevního rejstříku, a to představenstvem. Tato úprava naložení s likvidačním zůstatkem slouží jako vzor i pro dnešní úpravu. Podle § 48 citovaného zákona se nejprve měly vrátit splacené vklady členům, nestačil-li zůstatek k vrácení, bylo třeba jej rozdělit podle poměrů výše jednotlivých pohledávek členů, a pokud i po vrácení vkladů zůstal přebytek, měl se rozdělit mezi členy podle ustanovení o rozdělení zisku dle společenstevní smlouvy.

Úprava byla však dispozitivní.³⁴ Pokud z bilance, kterou museli likvidátoři povinně sestavit před likvidací, vyplynulo, že aktiva nejsou dostatečná k úhradě dluhů, byli podle § 49 povinni navrhnout „uvalení konkurzu“.

2.2.12. Zákon o pojistné smlouvě

Dalším významným zákonem se stal **zákon č. 145 ze dne 3. července 1934, o pojistné smlouvě**, který nahradil zákon č. 501 z 23. 12. 1917, o smlouvě pojišťovací (tzv. pojišťovací regulativ). Předmětem zákona byla specifická sféra obchodních obligací, upravoval jednotlivé druhy pojištění – pojištění proti škodě, pojištění životní a pojištění úrazové.

2.2.13. Zákon o společnosti s ručením omezeným

Se **zákonem č. 58 ze dne 6. března 1906, o společnostech s ručením omezeným** přišla zásadní změna do práva obchodních společností. Rakouský zákon byl podstatně obsáhlejší a podrobnější, než zákon německý. Nová forma společností mohla být zřizována „*ke každému zákonně přípustnému účelu*“, jenom pojištění a politické spolky tvořily výjimku. Pro vznik musela být společně zapsána do obchodního rejstříku u obchodního soudu podle sídla společnosti, přičemž zápis byl jednoznačně konstitutivní.³⁵ Jednotliví společníci mohli poskytnout různě vysoké vklady, možné ale bylo upsat pouze jeden vklad. Stejnou úpravu obsahoval též německý zákon o společnosti s ručením omezeným (GmbHG) z roku 1892. Smlouva stanovila nutný souhlas společnosti k převodu obchodních podílů. K zápisu do OR byla nutná přihláška se společenskou smlouvou sepsanou notářem, seznam společníků, jednatelů, popř. koncese. Jednatelé byli povinni se podepsat před rejstříkovým soudem nebo předložit svůj podpis v ověřené formě.

Orgány společnosti byli **jednatelé**, kteří podle § 18 „*zastupují společnost před soudem i mimo soud*“, a mohli jimi být pouze FO. Dispozitivně bylo nutné společné jednání a podepisování všemi jednateli. K jednání mohl být dle společenské smlouvy pověřen jednatel společně s prokuristou.

---

³⁴ Ve spojení dispozitivní norma = dovolující stranám volně upravovat podrobnosti právního poměru.

³⁵ podstatný, základní

Zákon upravoval také oprávnění jednatelů k obchodnímu vedení (tzn. k rozhodnutí potřebných k řízení provozu podniku společnosti – jednatel nesměl jednat sám) a zákaz konkurence. Pouze se souhlasem společnosti mohl být zákaz porušen. Zákon zakotvil také odpovědnost jednatelů za škodu způsobenou společností a vypočítával skutkové podstaty odpovědnosti. Mezi ně patřily např. nabývání vlastních podílů společností nebo jejich stahování z oběhu nebo jejich brání do zástavy, neoprávněné vyplácení podílů na zisku či úroků nebo konání plateb poté, co jednatelům vznikla povinnost žádat prohlášení konkurzu. Jednatelé měli povinnost vést podílní knihu, tedy seznam společníků a každoročně podat v lednu seznam společníků soudu. V seznamu byli povinni zaznamenávat každý převod obchodního podílu, změny vkladů a jejich splácení a každou zpětnou výplatu.

Podle § 4 rakouského zákona o společnosti s ručením omezeným v souladu s uvedeným musela společenská smlouva obsahovat jenom údaj o *firmě, sídle, předmětu, výši kmenového kapitálu a výši vkladu, který musí každý společník splatit*. Tato konstrukce je tedy bližší otevřenému počtu členů, než je tomu v dnešní úpravě, kdy každý převod obchodního podílu znamená změnu společenské smlouvy, v níž musí být uvedeni společníci a výše jejich vkladu, což brání zbytečným a častým změnám společenské smlouvy, zvyhodňuje tudíž uzavřený počet členů.

Společnost, jejíž základní kapitál byl vyšší než 1 mil. Kč a počet společníků alespoň 50, musela zřídit **dozorčí radu**, jinak bylo její zřízení dobrovolné. Podle § 30 odst. 3 byli členy vedle jednatelů také jejich zástupci a úředníci společnosti, všechny osoby, které byly v manželství s vyloučenými osobami nebo s nimi byli v linii vzestupné nebo sestupné nebo v linii pobočné až do druhého stupně příbuzný. K odvolání členů bylo třeba $\frac{3}{4}$ většiny odevzdaných hlasů. V případě, že nebyli jmenováni, ač měli být, anebo pokud byl jejich počet nižší, mohl členy jmenovat soud. Jmenování platilo do volby nových členů.

DR byla oprávněna zbavit jednatele „a jiné zmocněnce a úředníky jejich činnosti“ a zařídit, čeho je třeba pro zatímní pokračování podniku. Tato pravomoc dnes již neplatí. Pokud byl jednatel dozorčí radou zbaven funkce, musela být svolána valná hromada. Dále měla vést za určitých podmínek spory proti jednatelům. Pokud společnost uzavřela smlouvu s vlastním jednatelem, měla dozorčí rada povinnost informovat nejbližší valnou hromadu.

Na rozdíl od současného obchodního zákoníku, byli podmínky pro rozhodování valné hromady mírnější. **Valná hromada** se mohla usnášet v případě, že byla zastoupena 1/10 kmenového kapitálu; náhradní valná hromada, která musela mít stejný pořad jednání, bez zřetele na účast. V současné době je nutná alespoň 1/2 všech hlasů, přičemž společenská smlouva může stanovit počet vyšší.

Dle úpravy z roku 1906 rozhodovala valná hromada prostou většinou. Ten, kdo měl být usnesením valné hromady zproštěn závazku nebo mu měla být poskytnuta nějaká výhoda, hlasovací právo neměl. Na druhé straně, pokud se hlasovalo o zvolení jednatele, člena dozorčí rady či likvidátora nebo o odvolání z takové funkce, mohl dotčený společník hlasovat. Zvláštní oddíl obsahovaly **kmenové vklady**, jejichž splacení nebylo možné odložit a ani započtení nebylo přípustné. Pokud došlo k prodloužení se splácením vkladu i po dodatečně lhůtě k placení, byli daní společníci vyloučeni v tzv. kadučním řízení. V souvislosti s tím ztratili všechna práva spojená s podílem včetně dosud splacených splátek. Za splacení pak ručili právní předchůdci vyloučeného společníka, kteří zaplacením nabyli společnickova podílu. V případě, že nebylo možné vklad splatit, měla společnost právo podíl prodat. V prvním měsíci bylo možné jej prodat z volné ruky ve výši alespoň jeho bilanční hodnoty, poté pouze ve veřejné dražbě. Prodej nabyt účinnosti po souhlasu společnosti a po převodu podílu na vydražitele. Souhlas byl předpokládán i v případě, že vydražitel nebyl do 8 dnů informován o nesouhlasu. Vyloučenému společníkovi připadl přebytek ze zaplacené ceny po odečtení dlužné částky.

Zvláštní oddíl byl věnován také **obchodnímu podílu**, nazývaném z roku 1906 „závodním podílem“, kdy podle § 75 náležel každému společníkovi pouze jeden podíl a v případě dalšího vkladu se jeho podíl odpovídajícím způsobem zvýšil.

Co se týkalo zrušení společnosti a její likvidace, připouštělo se přizvání likvidátorů i po výmazu společnosti, pokud se objevilo dodatečné další jmění. Dle zákona bylo možné též zrušení bez likvidace, se kterým se setkáváme i v dnešní právní úpravě. Činilo se tak v případě, pokud mělo být veškeré jmění převedeno na a. s. za poskytnutí jejích akcií nebo na jinou s. r. o. za poskytnutí podílů. Nutné však bylo jednomyslné rozhodnutí společníků, pokud společenská smlouva neobsahovala jinou úpravu. Dále bylo možné uskutečnit fúzi také s likvidací.

Zvláštní úprava se týkala „*cizozemských společností*“, kterým zákon umožňoval provozování odštěpného závodu, před zahájením činnosti však museli být zapsáni v obchodním rejstříku. V rámci toho stanovil, jaké dokumenty je třeba připojit k přihlášce a co je nutné prokázat. Zbývající části zákona se zabývaly daňovými a poplatkovými oblastmi, trestními a závěrečnými ustanoveními.

2.2.14. Akciový regulativ

Vznik akciových společností byl vázán na státní povolení, **tzv. koncesní systém**. Zatímco Anglie a Francie v polovině 19. století přistoupily k uvolnění koncesního systému ve prospěch systému registračního a usnadnily tím zakládání akciových společností, v Rakousko-Uhersku se provedení žádných změn nepodařilo. Teprve zavedení výše zmíněné společnosti s ručením omezeným vedlo ke zlepšení situace a přijetí **tzv. akciového regulativu** (nařízení č. 175/1899) zde plnilo obdobnou funkci. V jeho preambuli bylo výslovně řečeno: „*Aby zřízení a přeměňování akciových podniků v oboru průmyslu a obchodu bylo usnadněno, vyhlašuje se tímto následující regulativ...*“. Na banky, pojišťovny, stavební a železniční společnosti se však regulativ nevztahoval. Vyloučeny byly také komanditní společnosti na akcie. Úpravou podmínek pro získání státního povolení došlo k posunu, de facto k normativnímu (registračnímu principu).

I v dnešní době je akciový regulativ považován za velmi moderní právní předpis vysoké legislativní úrovně, dokonce jeho některé prvky v dnešní úpravě chybí.

Podle § 56 spolkového zákona č. 253/1852 jsou akciové společnosti podrobeny státnímu dozoru, a to z důvodu ochrany veřejného prospěchu, avšak nárok akcionářů nebo jiných účastníků, „aby státní správa zakročila“, není v právu dáno.

Úřad státního dozoru měl podle § 22 právo nahlížet do hospodaření společnosti, zkoumat dodržování vnitřní předpisů společnosti a považoval-li to za nutné, mohl dokonce ustanovit komisaře. Úřad mohl společnost dokonce zrušit, musel však „přibratí dva justiční úřady“. Proti rozhodnutí bylo možné odvolání k ministerstvu vnitra, které však nemělo odkladný účinek.

AR byl vydán na základě spolkového zákona, tedy císařského patentu č. 253 ze dne 26. listopadu 1852 a obsahově v mnohém navazoval na všeobecný obchodní

zákoník. Obsahoval tři části týkající se zřizování a přeměňování akciových společností, zřizování akciových společností a všeobecná ustanovení.

I když první dvě části obsahovaly stejnou problematiku, každá z nich se věnovala jiné problematice. První část zřizování upravila pouze její veřejnoprávní stránku, tedy žádost o povolení, žádost o předběžné povolení, vlastní předběžné povolení, žádost a konečné povolení, dále upsání akciového kapitálu, nepeněžitých vkladů, ustavující valnou hromadu a publikační činnosti. Zatímco druhá část se zabývala zvyšováním a snižováním kapitálu a obsahovala naopak soukromoprávní stránku, jako byly: obsah stanov a jejich změny, úprava akcií, orgány společnosti, rezervní fond, některé otázky účetnictví, rozdělování zisku, vyhlášky spol. atd.³⁶

2.2.15. Další předpisy obchodního práva, družstva a s. r. o.

Mezi další předpisy můžeme zařadit používaný **spolkový zákon** z roku 1852. V roce 1870 by vydán **spolkový zákon**, který obsahoval ustanovení proti kartelovým úmluvám podnikatelů. K dalším zákonům patří nový **zákon o burzách** z roku 1875, **akciový regulativ** z roku 1899 a **zákon o pojišťovací smlouvě** vydaný roku 1918.

K významným předpisům této doby patřil zákon o hospodářských a výrobních společnostech – **družstevní zákon** č. 70/1873 ř. z., které podrobněji rozvedlo nařízení ministerstev práv, vnitra a obchodu a ministerstva financí (č. 71/1873) ustanovení o zřízení a vedení společenstevního rejstříku.

Družstevní hnutí se u nás rozvíjelo již od čtyřicátých let 19. století. Družstva tak vznikala a fungovala podle spolkového patentu číslo 253 z roku 1852. Podle družstevního zákona z roku 1873 byla **družstva** charakterizována jako svépomocná spolčení s neuzavřeným počtem členů, jejichž účelem je podporovat živnost nebo hospodářství svých členů. Můžeme říct, že to jsou „*spolčení, jichž členové společnou akcí hledí docílití výsledků, jichž by jako jednotlivci dosáhnouti nemohli*“. Prosadil se názor, že jsou právníckými osobami, k čemuž přispěl argument, že mohou pod svou firmou nabývat práv a zavazovat se, nabývat vlastnictví a jiných věcných práv k nemovitostem a vystupovat před soudem jako žalobce a žalovaný.

---

³⁶ VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

Zákon také stanovil, že spolkový patent z roku 1852 se na družstva dále nevztahuje, jeho vlastní výslovné ustanovení vylučovalo používání spolkového patentu z roku 1867. Vznik družstev byl spojen se zápisem do **zvláštního rejstříku**. **Stanovy** musely být písemné a názvu družstva muselo být zřejmé, jaký je předmět činnosti a sídlo družstva. Další úprava stanov byla následující: vnik a zánik členství, práva a povinnosti členů, pravidla finančního hospodaření a vnitřní organizace družstva. Ve stanovách bylo také určeno ručitelství závazků členů družstva, zda budou rušit omezeně – do výše svého podílu, či celým svým jměním. **Valná hromada** se stala nejvyšší orgánem. **Představenstvo** řídilo chod družstva a zároveň mohla být ustavena také **dozorčí rada**. Formu družstva měly především záložní a úvěrní spolky, spolky pro nákup surovin a pro skladování, spotřební spolky nebo bytová společenstva.

Na počátku 20. století, přesněji v roce 1906, byl přijat **zákon o společnostech s ručením omezeným**, který rozšířil obchodní společnosti, který tak přebral nejnovější formu kolektivního podnikání s německého práva. Vznik **společnosti s ručením omezeným** se zapisoval u rejstříkového soudu a tvořili jej samostatné právnické osoby. Notářsky ověřená společenská smlouva byla podmínkou vzniku společnosti. Smlouva musela obsahovat následující náležitosti: název firmy a její sídlo, předmět podnikání (nesměly jím být pojišťovací obchody a politická činnost), výše základních vkladů jednotlivých společníků a výše kmenového jmění společnosti, často i způsob řízení společnosti. V souvislosti se vznikem musel být určen jednatel společnosti a každý společník musel složit určitý vklad. Souhrn těchto vkladů tvořil celkem velké základní jmění. I ve společnosti s ručením omezeným ručili společníky za závazky společnosti pouze do výše svých vkladů. Výše vkladů určovala výši podílu na rozhodování valné hromady – nejvyššího orgánu – a výši podílu při rozdělování zisku. Jednatelé byly formou právníka, který za společnost jedná. Dozorčí radu museli povinně zřizovat pouze silné společnosti s velkým počtem společníků, ostatní pouze dobrovolně.³⁷

---

³⁷ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

2.3. Vývoj obchodního práva v Rakousku

Než nabyl obchodní zákoník ze dne 17. prosince 1862 v rakouských zemích platnosti, existovaly v Rakousko-Uherském mocnářství tři obvody práva obchodního.

První byl *obvod francouzského obchodního práva*, které mělo platnost v tehdejší království Italském a ve vévodství Varšavském a jehož platnost byla zachována i po zrušení francouzského panství v Dalmacii, jižním Tyrolsku a v Krakovsku.

Obvod uherského obchodního zákona nabylo platnosti v letech 1839-1840 v Uhersku a Chorvatské-Slavonském království, a to na základě usnesení uherského říšského sněmu. Zákon pojednává o směnečném právu, o obchodních společnostech výtěžkových, dále o obchodních grémiích³⁸, o povozníčcích, o kupeckém konkursu.

Do třetího obvodu se zařazoval *obvod ostatních zemí rakouských*, zejm. předlitavských, pak Sedmihradská a Vojenské Hranice. V těchto zemích neexistovala žádná obchodní kodifikace, pouze různé předpisy a obchodní zákony. K nejdůležitějším zákonům patřil například zákon o spolcích, zákon o Vídeňské burze, zákon o bursách a dohodcích na zboží či zákony o protokolování firem a o společnostech obchodních.

Praktická potřeba pokročilého a přiměřeného obchodního práva v rakouských zemích vyvolala po unifikaci³⁹ občanského práva také podobnou jednotnou kodifikaci obchodního práva. Dne 18. února 1809 byla dvorská komise právního odboru vyzvána, aby vypracovala „*komerční kodex*“, který měl obsahovat následujících 5 knih: právo obchodní, směnečné, zámořské, řízení konkursní (fallitní) a řízení ve věcech obchodních. Komise vypracovala první a druhou knihu, v roce 1842 sepsala nový (druhý) návrh obchodního zákona, avšak ani první, ani druhý návrh nebyl schválen.

O rok později, roku 1843, byl ministerstvem obchodu vypracován třetí návrh, který v roce 1855 přepracovala ministerstvo práv. Poté, co návrh zhlédla říšská rada, po poradě jej změnila, byl tak vypracován čtvrtý návrh, který již byl roku 1857 tištěn.

Také německé spolky se pokoušely sjednotit obchodní právo ve všech zemích bývalého německého spolku. Dne 17. dubna 1856 se usnesl německý spolkový sjezd,

---

³⁸ správní sbor; společenství lidí stejného zaměření, stavovské sdružení

³⁹ sjednocování, jednotnost

na základě kterého se měla v Norimberku sejít komise zástupců německých spolkových států, aby vypracovala osnovu **všeobecného zákonníka obchodního** pro veškeré země, které náležejí k německému spolku. Konference, které předsedal rakouský poslanec a rytíř Raule, byla zahájena dne 15. ledna 1857 v Norimberku. Poradám byl podán návrh pruský, který bral na zřetel rakouský návrh. V letech 1858 až 1861 probíhala první, druhé a třetí čtení, které bylo dokončeno 11. března 1861. K 31. květnu 1861 byla doručena spolkovým vládám vypracovaná osnova.

Tento návrh byl uveden téměř ve všech zemích německých (nebyl prohlášen v Lucembursku) a v Rakousku jako **zemský zákon**, a to počátkem šedesátých let.

Jako **spolkový zákon říšský** byl tento zákoník spolu se směnečným řádem vyhlášen 1. ledna 1870 v obvodu celé říše Německé. V Lipsku byl zřízen **nejvyšší obchodní soud**, který byl platný pro severní Německé, od roku 1871 pak pro celou říši Německou a od roku 1879 se rozšířil na obecný říšský soud.

Dne 1. ledna 1900 pak vstoupil v platnost nový **německý obchodní zákon** ze dne 10. května 1897, který platil pro celou Německou říši. Do první knihy byla přidána část týkající se obchodních agentů a soukromých dohodců. Vedle toho byl změněn titul o obchodních pomocnících a učenicích, živnostenská pomocníci byly vyloučeni z obchodních pomocníků. Ve druhé knize se pojednávalo o obchodních společnostech a tiché společnosti, úprava akciového práva byla jiná než u nás. Ve třetí knize pojednávající o obchodech přibyla problematika o skladním obchodu. V poslední čtvrté knize bylo pojednáno o námořském právu.

Německo-rakouský obchodní zákoník z roku 1861-62 tvořil základ nového uherského obchodního zákona vydaného v roce 1875. Obsah zákoník byl vyňat z našeho zákonníka, patrný vliv mělo i novější právo francouzské, belgické a italské. Tento uherský zákoník nepřijal úřední dohodce, komanditní společnosti na akcie a tichou společnost. Na druhé straně byly do zákonníka přidány předpisy o společenstvech hospodářských a výrobních, předpisy o veřejných skladištích, o pojišťovacím obchodu, o nakladatelské smlouvě a o (volném) obchodu dohodčím.

Po přijetí německého obchodního zákona ze dne 17. prosince 1862 v rakouských zemích a po přijetí uherského obchodního zákona v zemích koruny uherské roku 1875 se v Rakousko-Uherském mocnářství rozeznávaly dva následující obvody obchodního práva:

Země, v kterých nabyly platnosti nový obchodní zákoník ze dne 17. prosince 1862, kam náležely země předlitavské – Rakousko. Zákoník zde nabyly účinnosti dne 1. července 1863.

Země koruny uherské, kam patřilo Uhersko se Semihradskem, Chorvatsko-Slavonské království a bývalá Vojenská Hranice. Nový uherský zákoník byl prohlášen 16. května 1875 a platnosti nabyly ve všech zemích koruny 1. ledna 1876.

Od té doby platil v rakouských zemích **německo-rakouský zákoník**, v zemích koruny uherské pak **zákoník uherský**.

Vedle těchto zákoníků nabyly platnosti 1. ledna 1877 ve všech zemích koruny uherské nový **uherský směnečný řád** z roku 1876, který byl překladem rakousko-německého směnečného řádu. Od 1. listopadu 1883 byly uvedeny v platnost rakousko-uherský obchodní zákoník a směnečný řád též v Bosně a Hercegovině.

Po přijetí těchto výše uvedených zákonů tak přestalo v Rakousku platit francouzské obchodní právo.⁴⁰

3. České obchodní právo na začátku 20. století

3.1. Stát a právo v politických a ekonomických souvislostech doby (1918 – 1938)

Období 1918 – 1938, které bylo velmi dynamické, je nazýváno obdobím první Československé republiky. Celková situace v Evropě měla na vývoj republiky silný politický, ekonomický i vojenský vliv. Jednak monarchie, ale převážně poválečná situace přinesla republice řadu problémů, proto byly její počátky složité.

Jedním z problémů byl **národnostní problém**. Statistika z roku 1921 dokládala, že na území Československa žilo více než 13,5 milionů obyvatel v tomto složení: 6 850 000 Čechů (51%), 1 910 000 Slováků (14,5%), 3 123 000 Němců (23,4%), 745 000 Maďarů, 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů, 180 000 Židů, 75 000 Poláků a menší počet Rumunů a jiných národností. Jazyk československý byl oficiální jazykem, který garantovala ústava v souladu s teorií čechoslovakismu. Právě tento národnostní problém se zejména ve 30. letech stal jedním z rozhodujících.

---

⁴⁰ RYTÍŘ RANDA, Dr. Antonín. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2008. 345 s. ISBN 978-80-86775-14-2.

První republika měla neobyčejně **členitou politickou strukturu**. Československo převzalo systém, který habsburská monarchie vytvořila v průběhu druhé poloviny 19. století. Ke konci první světové války a v prvních letech samostatného Československa došlo k přeskupení a spojení politických stran. **Republikánská strana lidu zemědělského a malorolnického**⁴¹ patřila k nejsilnějším politickým stranám a její základnu tvořili převážně obyvatelé venkova. **Československá sociálně demokratická strana**, která odmítala radikální, násilné změny stávajících forem a vyslovovala se pro soustavu postupných politických i ekonomických reforem, představovala nejstarší ze socialistických stran.

Československá strana národně socialistická soustřeďovala část dělnických a živnostenských vrstev, úředníky a menší část inteligence. Socialistické zastávali demokratické formy, ale vnitřně byli velmi diferencovaní a jejich frakce⁴², kterou vedl J. Stříbrný, projevovala sympatie k ideologii italské varianty fašismu. Strana se také účastnila vládních koalicí.

Komunistická strana Československa stála na druhé straně politického spektra a vznikla odštěpením tzv. marxistické levice od sociální demokracie v květnu 1921. V první řadě dělníci a určitá část inteligence tvořila členskou základnu. Radikalistická hesla a odmítání veškeré podpory vládní politiky byly pro stranu charakteristická.

Československá strana lidová vycházela z křesťanského solidarismu a vznikla sloučením katolických stran na konci války. V roce 1921 se stala trvalou součástí vládních koalicí.

Na pravé straně politického spektra stála také **Československá národní demokracie**, která měla svoji základnu zejména v majetných podnikatelských složkách a mezi úředníky ve městech. Strana se stavěla k nacionálním minoritám, zejména k německé národnostní menšině. Národní demokracie s Národní ligou a Národní frontou v roce 1934 vytvořila **Národní sjednocení**.

Československá živnostensko obchodnická strana středostavovská se od roku 1920 stala stavovskou stranou drobných a středních podnikatelů a obchodníků. Málo vlivná **Národní obec fašistická** zaujímala místo na krajní pravici a hlásila se k variantě italského fašismu.

---

⁴¹ Původní název byl Agrární strana, v období 1919-1922 nesl název Republikánská strana československého venkova.

⁴² Seskupení uvnitř politické strany mající odlišné názory od hlavní linie strany.

Na Slovensku se hlavní stranou stala v roce 1919 **Slovenská strana ľudová**, která dovozovala práva Slovenska na autonomii z Pittsburské dohody.

Také národnostní menšiny si vytvořily své politické strany, přičemž nejvýraznější byly německé politické strany, nejznámější byla **Bund der Landwirte und des ländlichen Gewerben**, strana německého venkova. V letech 1926-1938 se strana účastnila na práci vlády. Také **německá sociální demokracie** se od roku 1929 stala členem vládní koalice.

Deutsche Nationalpartei a **Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei** zastávaly negativistickou německou politiku, odmítaly spolupráci s českými politickými stranami a hlásaly požadavky sebeurčení Němců tíhnoucí k separatismu⁴³. Činnost obou stran byla roku 1933 zastavena, většina členů následně vstoupila do nově vytvořené strany **Sudetendeutsche Heimatsfront**, od roku 1935 **Sudetendeutsche Partei**, která úzce spolupracovala s říšskou NSDAP. V září 1938 byla její činnost po pokusu o puč zastavena a po mnichovském diktátu vstoupila do říšské NSDAP.

Postavení politických stran a jejich činnost nebyla za první republiky nijak právně upravena. V důsledku aktivizace německých politických stran ve třicátých letech bylo nutné přijmout razantnější opatření, což představoval zejména **zákon č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran**. Původní platnost do 21. ledna 1935 byla nakonec prodloužena do 1. ledna 1938. Zákon vymezil politickou stranu jako řádně organizovanou stranu, stejně tak všechny politické skupiny, sdružení a hnutí. Přesněji definována politická strana nebyla.

Vedle politických stran měly významný vliv dvě neformální uskupení. Prvním bylo seskupení politiků kolem T. G. Masaryka, tzv. **skupina Hradu**, která prostřednictvím Edvarda Beneše ovlivňovala zahraniční politiku. Strany se musely seskupovat do vládních koalicí, jelikož nebyly schopné vytvořit většinovou, natož jednobarevnou vládu. Mimoparlamentní orgán **Pětka**⁴⁴ byl koordináčním centrem těchto koalic. V tomto orgánu byly zastoupeny zástupci pěti (později osmi) nejsilnějších vládních politických stran – původně Antonín Švehla, Alois Rašín, Rudolf Bechyně, Jiří Stříbrný a Jan Šrámek.

---

⁴³ snaha, úsilí po oddělení, např. státu

⁴⁴ později Osmička

3.2. Obchodní právo v meziválečné republice

Po vzniku republiky bylo potřebné kodifikovat obchodní právo, neboť jednotná úprava podmínek pro podnikání byla důležitou podmínkou efektivního fungování československé ekonomiky. Jelikož hospodářské poměry se oproti letům 1863 a 1875, kdy byl upraven rakouský a uherský obchodní styk, podstatně změnily, bylo třeba obchodní právo nejen **unifikovat, ale také modernizovat**.

Před přípravou **obchodního zákoníku** bylo třeba zaujmout společný postoj k celkové koncepci úpravy soukromého práva o úpravu společnosti s ručením omezeným. Bylo tedy nejprve třeba rozhodnout o přijetí nového občanského zákoníku. Teprve v roce 1929 zřídilo ministerstvo spravedlnosti komisi pro unifikaci obchodního práva. Roku 1937 byla vytvořena osnova obchodního zákoníku, avšak až do počátku druhé světové války legislativní práce neskončily. Vzhledem k tomu, že předložený návrh byl pouhým torzem⁴⁵ obchodního práva, nebyla to tak velká škoda, že zákoník nebyl dokončen. V případě přijetí obchodního zákoníku, by byl jeho obsah méně kompletní než rakouská či uherská úprava.

V Praze vycházel list zvaný *Ústřední oznamovatel*, kde byl publikován jeden z prvních předpisů československého práva, a to zákon č. 397/1919 Sb. o **uveřejňování zápisů do obchodního rejstříku**.

Rozšíření platnosti rakouského **zákona o společnostech s ručením omezeným** zákonem č. 58/1906 ř. z., na území Slovenska a Podkarpatské Rusi, byl jedním z nejvýznamnějších opatření v oblasti obchodního práva. Jelikož uherské právo tuto formu obchodní společnosti neznalo, odstranil tak zákon významný handicap slovenských a karpatoruských podnikatelů.

V roce 1923 došlo k nové úpravě **nakladatelské smlouvy** – zákon č. 106 Sb., který byl dosud v rakouských předpisech upraven nedostatečně. Zadavatel, kterým byl většinou autor (původce), přenechával nakladatelskou smlouvou nakladateli literární, hudební, výtvarné nebo fotografické dílo, aby je rozmnožil a rozšiřoval na vlastní účet. Po dobu trvání poměru založeného touto smlouvou se zavazoval k tomu, že nebude dílo rozmnožovat a šířit a ani jen bez svolení nakladatele nezadá jinému nakladateli. Nakladatel musel na druhé straně dílo obvyklým způsobem účelně rozmnožit a přiměřeně vypravit, informovat o jeho vydání a starat se o jeho odbyt.

---

⁴⁵ neúplně zachovalý nebo nedokončený objekt, dílo

V roce 1934 musel být ze stejného důvodu neadekvátní úpravy v rakouských předpisech přijat zákon o pojistné smlouvě – zákon č. 145 Sb., ***o zabezpečení nároků pojištěnců v soukromém pojištění a o státním dozoru nad soukromými pojišťovny.*** Do **soukromého pojištění** bylo zahrnuto životní pojištění, požární pojištění, pojištění proti škodám způsobeným vloupáním, úrazové pojištění, automobilové pojištění odpovědnosti, pojištění škody na automobilech a zemědělské pojištění. Do té doby se používal především zákon č. 501 z roku 1917, který však nabyl účinnosti pouze z části. Občanský zákoník sice obsahoval ustanovení o pojišťovací smlouvě, ta se však týkala jiných poměrů a použitelná byla tedy pouze zásada, že v okamžiku uzavírání smlouvy musí být budoucí pojistná událost událostí nejistou. Podle nové úpravy se začal v majetku pojišťovny vytvářet zabezpečovací fond, který garantoval uspokojení nároků pojištěnců, podléhal zvláštnímu dozoru a ochraně.

Solidní obchodování proti **neetickým praktikám v široce pojatém obchodním styku** se zákonodárce snažil chránit prostřednictvím ***zákona č. 111/1927 Sb., o nekalé soutěži.*** Tento zákon se vztahoval na obchodní podniky v užším slova smyslu, ale například i na řemeslné a stavební živnosti, kina, divadla, lékařské nebo advokátní praxe. Problém dobrých mravů v hospodářské soutěži se snažil zákonodárce řešit již od začátku 20. století, ale neúspěšně. Jádrem zákona bylo nalezení optimální hranice mezi tím, co je přípustné ve volné soutěži, a co je proti dobrým mravům, obchodní morálce či proti prosté slušnosti. Dle zákona je nekalou soutěží každé jednání soutěžitele odporující dobrým mravům, způsobilé uškodit jinému soutěžiteli (§ 1), dále jmenoval a charakterizoval nekalou reklamu, nesprávné označení původu zboží, zlehčování, zneužívání podnikových značek a další nepřipustná jednání. Proti nekalé soutěži bylo možné bránit se pomocí civilních i trestních žalob. Pokud se dotčený dožadoval, aby se žalovaný zdržel svého jednání a odstranil jeho následky, jednalo se o ***zdržovací a odstraňovací žalobu***, při níž nebylo třeba dokazovat zavinění, jen objektivní existenci škodlivého stavu. Druhá civilní žaloba předpokládala zavinění a směřovala k náhradě škody.

Další zásahy do obchodního práva byly spojeny s **důsledky hluboké ekonomické krize**. Zákon č. 141/1933 Sb., ***o kartelech a soukromých monopolech (kartelový zákon)*** tak vznikl pod tlakem projevů krize. Zákon zaznamenal zásadní zlom, neboť připustil vytváření de facto existujících kartelů, které byly do té doby zákony zakázány. Kartelem dle zákona byly úmluvy samostatných podnikatelů, jimiž se smluvní strany zavazují mezi sebou omezit nebo vyloučit volnou soutěž úpravou výroby, odbytu obchodních podmínek, cen nebo u

dopravních, úvěrových či pojišťovacích podniků i sazeb, pokud smyslem této smlouvy je co nejúčinněji ovládnout trh. Častěji existovaly trvalejší kartely, založené na celé soustavě dohod, vedle kterých mohly vzniknout jen jednorázově pro určitý obchod. Registrace kartelů měla umožnit státní správě kontrolovat, případně regulovat jejich činnost. K regulaci docházelo v případě ohrožení veřejného zájmu. Státní statistický úřad vykonával kontrolní činnost, kartelová komise a kartelový soud se staly nástroji regulace.

Reakcí na tíživou situaci způsobenou **hospodářskou krizí** byl vydán kartelový zákon, prostřednictvím kterého chtěli radikálně řešit představitelé všech politických směrů. Představy o prostředcích, cestě a cíli se však lišily. Odlišné tak byly i pohledy na kartelový zákon. Koncepce zákona se opírala o socialistické politické směry, ale také o protekcionistické⁴⁶ a nacionalistické⁴⁷. Zatímco socialistické strany zákon tedy podporovaly, jiné strany jej naopak kritizovali. Kritika přicházela z důvodů, že zákon zasahoval do osobní svobody podnikatelských subjektů a dával tak státu do rukou neadekvátní moc, podle jiných byl naopak příliš liberální, státní orgány neměly možnost dostatečně eliminovat negativní dopady kartelových dohod na dotčené podnikatelské subjekty a občanskou veřejnost. Komunisté zcela odsuzovali vůbec připuštění kartelových dohod, ale také státní kontrolu, která měla bránit jejich zneužívání. V 50. až 80. letech 20. století byl zákon kritizován, kdy základem kritiky se stala právě stanoviska komunistických činitelů.⁴⁸

3.3. Hospodářství v prvních letech republiky

Krátce po vyhlášení republiky vznikla komise pro přechodné hospodářství při pražské obchodní komoře, která byla neoficiálním svrchovaným orgánem v oblasti vnitřního i zahraničního obchodu. Postupně vznikla **Československá vývozní a dovozní komise** (dle zákona č. 43/1918 Sb. a zákona č. 61/1919 Sb.), která udělovala povolení k dovozu a vývozu zboží a zároveň regulovala obchodní styky s jednotlivými státy. Na jaře roku 1919 začaly vznikat také různé obchodní syndikáty⁴⁹, které sdružovaly podniky jednotlivých průmyslových odvětví.

---

⁴⁶ Protekcionismus = ochranářství

⁴⁷ Nacionalismus = politický směr a ideologie vycházející z přesvědčení o výjimečnosti a zpravidla i nadřazenosti vlastního národa

⁴⁸ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

⁴⁹ Svaz, sdružení, organizace; forma sdružení podniků, které mají vlastní výrobní, ale ne obchodní samostatnost

Jejich činností mělo být zamezeno vzájemné konkurenci tuzemských obchodníků, aby nebyly poškozovány exportní i importní zájmy Československa. **Syndikáty** vydávaly vývozní i dovozní povolení a účast v nich byla automatická (či spíše nucená) od okamžiku zápisu do obchodního rejstříku. Jejich fungování však bylo kritizováno veřejností a to zejména z důvodu porušování zásad nestrannosti, proto vláda koncem listopadu 1919 zřídila komisi pro zahraniční obchod a syndikáty se staly odbory tohoto orgánu.

3.4. Burza

Dalším stupněm ve vývoji obchodu se stala burza, která výrazně měnila hospodářské a obchodní poměry. Zákonná norma pojem burzy přesně nespecifikovala, odvozovala jej pouze od určitých charakteristických znaků takto: jedná se o organizovaná pravidelná setkání zájemců o obchod s určitým zbožím za účelem jeho koupě a prodeje bez toho, že by byl předmět obchodu fyzicky přítomen a proto se označoval pomocí vzorků. Roku 1871 došlo k zřízení Pražské burzy zboží a cenných papírů na základě povolení ministerstva financí. Roku 1894 byla ještě otevřena burza plodinová. Následkem hospodářského úpadku v 70. letech byl vydán **zákon** č. 67/1875 ř. z., **o organizaci burz**, ke kterému byl připojen **zákon o dohodcích neboli senzálech** (zákon č. 68/1875 ř. z.). Obě tyto normy tvořily základ organizace burz. Zákonem č. 10/1903 ř. z., došlo k novelizaci, kde byly odlišně upraveny zvláštnosti plodinové burzy.

Pražská burza pak fungovala s určitými přestávkami až do vzniku 1. světové války, během níž byla spolu s ostatními burzami v Rakousko-Uhersku uzavřena, a oficiální obchod s cennými papíry byl zakázán. Další obchod na Pražské burze byl obnoven po vzniku republiky na počátku února 1919, ale z důvodu kolkování směny byl zanedlouho opět ukončen. Od srpna 1919 začala fungovat podle pravidel. S postupným uvolňováním hospodářství se stala centrem československého obchodu s CP, a to státními i soukromými. Stanovy, které byly přijaty v roce 1924, začaly činnost burzy regulovat. Po vzniku republiky byly také zřízeny další plodinové burzy, a to roku 1919 v Olomouci a roku 1922 v Bratislavě a Brně.

3.5. Kartely

Nejen v předmnichovské republice narůstala postupně převaha monopolních korporací⁵⁰ a docházelo ke stále většímu odklonu od ekonomického liberalismu. Počet kartelů u nás neustále vzrůstal, například roku 1933 jich bylo 538, kdežto v roce 1937 jich působilo již na 820 kartelů, z toho 133 mezinárodních s čs. účastí. Další obecnou tendencí v této oblasti byla zvýšená ingerence⁵¹ ze strany státu, kdy byla původní kontraktační svoboda jednotlivých subjektů nahrazována stále více státními příkazy v podobě právních norem a bylo omezováno i jejich dispoziční právo.

Nejprve platila úprava, která pro činnost kartelů a podobných seskupení nevytvářela příznivé podmínky. Již podle ABGB⁵² byly neplatné smlouvy, které se přičily zákonnému zákazu nebo byly v rozporu s dobrými mravy. Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n.⁵³ dokonce kartely přímo zakazoval. Československo tak přistoupilo v roce 1921 k mezinárodním úmluvám o ochraně živnostenského a průmyslového vlastnictví a roku 1928 byl pak na základě toho přijat **zákon** č. 111 Sb. z. a n., **o nekalé soutěži** zakazující ničení konkurentů, který vyňal skutkovou podstatu nekalé soutěže ze všeobecného rámce jednání proti dobrým mravům. V tzv. generální klauzuli⁵⁴ (§ 1) se za nekalou soutěž považuje takové jednání v hospodářském styku, které je v rozporu s dobrými mravy soutěže a je zároveň způsobilé poškodit ostatní soutěžitele. Doplněn byl zákonem č. 251/1933 Sb. z. a n.

V roce 1933 byla zrušena ustanovení zákona č. 141/Sb. z. a n., o kartelech a soukromých monopolech. Tato norma upravila jak zřizování a fungování kartelů, tak i soukromých monopolů. Zároveň byl vymezen pojem kartelu, charakterizovaný jako úmluva mezi samostatnými podnikateli sloužící k účinnému ovládnutí trhu, kterou se vzájemně zavazovali omezit nebo vyloučit volnou soutěž především pomocí úpravy výroby, odbytu a obchodních podmínek. Vznik kartelů podléhal ustanovením obchodního zákoníku a musel mít písemnou formu. Kartely byly registrovány v rejstříku Státního statistického úřadu a vztahovaly se na ně obecné předpisy občanského a obchodního práva.

Činnost kartelů nebyla zcela volná a mohla tak být omezena různými způsoby. V případě ohrožení veřejného zájmu kartelovým ujednáním došlo k smírčímu řízení a vláda

---

⁵⁰ Obchodní společnost, obvykle akciová společnost; sdružení, spolek, společnost

⁵¹ vliv, zasahování vměšování

⁵² Všeobecný zákoník občanský (zákon č. 946/1811 Sb. z. s.)

⁵³ Zákon proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

⁵⁴ Omezující podmínka, výhrada, doložka

mohla provádění takovéto smlouvy zcela zakázat, pokud by bylo kartelovým ujednáním ohroženo podnikání v určité oblasti. Kartelová komise a kartelový soud byly orgány, které dohlížely na provádění kartelových smluv. Pro podniky, které by chtěly ze stávajících kartelů vystoupit, byly v souvislosti s podporou státu zavedeny také sankce. Kromě monopolů soukromých existovaly také tradiční státní monopoly, jež se opíraly o celní a monopolní řád z roku 1835, který byl upraven provádějícími předpisy z roku 1936.

3.6. Směnečné a šekové právo

Směnka je druh cenného papíru, který slouží k bezhotovostnímu platebnímu styku, naproti tomu šek je prostředkem k placení v hotovosti. Sjednocení právní úpravy směnečného a šekového práva bylo velmi nutné. První návrh, vypracovaný **Aloisem Rašínem** na základě haagské osnovy světového směnečného práva a rakouské osnovy směnečného zákona z roku 1913, neměl z praktického hlediska takový význam, neboť se výrazně odlišoval od platné právní úpravy. Druhý návrh byl předložen ministerstvem unifikací⁵⁵. Teprve roku 1926 byla dokončena osnova a o 2 roky později byl přijat směnečný zákon č. 1/1928 Sb. Spolu s tím byla připravována osnova nového kurzovního a vyrovnávacího řádu, přijatá jako zákon č. 64/1931 Sb. Tzv. **exekuční novela** z roku 1933 odrážela složité hospodářské poměry na počátku 30. let, měla napomoci snadnějšímu vymáhání nedobytných pohledávek a účinnějšímu výkonu exekuce zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi.⁵⁶

3.6.1. **Směnečný zákon z roku 1928**

Jelikož v Československé republice platil vedle směnečného řádu z roku 1850 pro české země na Slovensku a Podkarpatské Rusi velmi podobný uherský směnečný zákon z roku 1876, bylo potřeba provést unifikaci a zapracovat do nové legislativy výsledky haagských jednání z doby před první světovou válkou. Roku 1920 vypracoval poslanec Alois Rašín první návrh unifikovaného a modernizovaného směnečného řádu, který však po projednání v ústavněprávním výboru zapadl. Již předtím byla zrušena výsada vojenských osob, které byly prohlášené za nezpůsobilé se směnečně zavazovat.

---

⁵⁵ Sjednocení, sjednocování

⁵⁶ VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

K nové úpravě došlo z toho důvodu, že se připravovalo vydání „světového“ **směnečného řádu**. Autoři vycházeli z platné úpravy obou starších předpisů a snažili se odstranit existující mezery a nepraktická řešení.

Národní shromáždění tak na konci roku 1927 schválilo zákon č. 1/1928 Sb., **směnečný zákon**. Rakouské a uherské pojetí zůstalo v novém zákoně zachováno. Zákon byl přijat velmi pozitivně i v zahraničí. Dle návrhu měl sloužit jako podklad jednání mezinárodní konference připravující jednotný směnečný řád.

3.6.2. Jednotný směnečný řád

V roce 1930 vyvrcholila z podnětu Společenství národů na **mezinárodní konferenci v Ženevě** mezinárodní jednání o novém jednotném směnečném řádu, kdy byly schváleny ženevské konvence, které obsahovaly **návrh jednotného směnečného řádu**. Na základě tohoto jednání došlo k potřebě přijmout nový směnečný zákon i v Československu.

Teprve až **za** Protektorátu v roce 1941 se u nás prosadil tento **jednotný směnečný řád**, který nahradil československou úpravou. Problematika otázek, které ženevská úprava neřešila nebo se v nich lišila, se přebrala z německého řešení. Ve stejném roce byl směnečný řád přijat i **na Slovensku**.

3.7. Obchodní a živnostenské právo

Tak jako v oblasti občanského práva, bylo potřeba sjednotit právní úpravu i v oblasti obchodního a živnostenského práva. Jednalo se o obchodní zákoník č. 1 z roku 1863 platný v tzv. historických zemích a zákon č. 37 z roku 1875 platný na Slovensku a Podkarpatské Rusi včetně zákonů a nařízení, které je doplňovaly. Uherský obchodní zákoník se dělil na 2 části. První část obsahovala předpisy závazné pro obchodníky a obchodní společnosti, druhá část předpisy upravující obchodní jednání. Nejprve se zamýšlelo unifikovat toto odvětví až po vytvoření občanského zákoníku, jelikož se však práce na něm protahovaly, zahájilo ministerstvo spravedlnosti v roce 1927 přípravné práce na obchodním kodexu a o rok později zřídilo komisi, která se měla touto problematikou zabývat. Roku 1937 byla vydána osnova obchodního zákoníku, ale zahrnovala pouze oddíly „Obchodníci“ a „Společnosti“, úplně zde chyběla úprava obchodních úkonů a tím na ní práce skončily.

I přesto se prosadily některé dílčí úpravy. Již v roce 1920 byly na Slovensku zavedeny společnosti s ručením omezeným, které předchází uherská úprava neznala. V roce 1922 byl pro Slovensko vydán pojišťovací regulativ, který sjednotil úpravu v této oblasti na celém území státu a v letech 1927-28 bylo sjednoceno železniční právo.

3.7.1. Živnostenský řád

Živnostenské podnikání upravoval i za první republiky **živnostenský řád** z roku 1859 ve znění pozdějších četných novel. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi platila uherská zákonná úprava z roku 1884, jež byla později také novelizovaná. Území Hlučínska však představovalo výjimku, neboť zde zpočátku platilo právo německé. Po vzniku republiky se i v této oblasti národního hospodářství objevují snahy o unifikaci zákonodárství vzhledem k volné migraci obyvatelstva i jednotnému hospodářskému území. Tak jako v ostatních právních oblastech, i zde se situace vyřešila, a to rozšířením platnosti předpisů závazných v českých zemích i na zbytek území republiky zákonem č. 259/1924 Sb., **živnostenský zákon**. Tato norma byla doplněna zákonem č. 155/1925 Sb., o teritoriálním rozsahu nabytých živnostenských oprávnění, který stanovil rovnocennost českých i slovenských živnostenských oprávnění a umožnil provozování živnosti kdekoli na území republiky. V několika směrech, kde uherské zákonodárství, platné do sjednocení úpravy, mělo některé liberálnější ustanovení, stanovil výjimky; šlo zejména o podmínění provozování koncesovaných a řemeslných živností domovským právem v té které zemi. Významnou úpravu přineslo také zavádění omezeného počtu živností určitého druhu zákonem č. 162/1935 Sb. Při povolení nové výroby nebo při jejím obnovení mělo rozhodující úlohu ministerstvo průmyslu, které v takovýchto případech udělovalo souhlas.

Obchodní a živnostenské komory měly důležitou úlohu v hospodářském životě předmnichovské republiky, neboť sdružovaly téměř všechny živnostníky podle profesního a územního hlediska. Zákon č. 85/1868 pro Předlitavsko a zákon č. 6 z roku 1868 pro Uhry byly základem pro jejich zřízení. Členství v komorách nebylo původně povinné, jeho obligatornost⁵⁷ byla prosazena až později. Hlavním úkolem

---

⁵⁷ nutnost, povinnost

těchto komor, které fungovaly jako samosprávné orgány, bylo hájení zájmů podnikatelů, kteří byly zastoupeny v komorách a patřili sem obchodníci, živnostníci a průmyslníci včetně oblasti hornictví. Zároveň šlo o orgány, které podléhaly kontrole státní správy a některé její funkce plnily přímo v oblasti národního hospodářství.

Roku 1922 byla z obchodně politické komise fungující v poválečném období vytvořena **Ústředna československých obchodních a živnostenských komor**, která sloužila pro zajištění vzájemné spolupráce mezi jednotlivými komorami, zajišťovala součinnost subjektů zastoupených v komorách s ústředními orgány veřejné správy a byla také oprávněna vyjadřovat se k osnovám nových právních norem.

3.7.2. Živnosti

Živnostenský zákon nedefinoval pojem živností. Živností se rozuměla **jakákoliv právně a morálně dovolená výdělečná činnost**, s výjimkou těch, na něž se vztahovaly jiné předpisy, tj. například tovární výroby, svobodných povolání, literární činnosti nebo zemědělské podnikání, **provozovaná pravidelně, resp. trvale, na odbyt a za účelem dosažení zisku**. Dle ŽŘ existovaly osobní živnosti, a to svobodné a koncesované, a tzv. reálné živnosti. Postupem času vznikly další druhy, a to řemeslné živnosti a obchodní živnosti vázané na průkaz způsobilosti. **Osobní živnosti** byly vázány na osobu svého nositele a po jeho smrti zanikaly, zatímco u reálných živností bylo možné s nimi obchodovat a smrtí svého nositele přecházely na dědice.

Svobodné živnosti bylo možné provozovat bez splnění nějakých zvláštních předpokladů. Tento typ živností se pouze opovídal (dobové označení pro ohlašování) a osobě, která nesplňovala zákonem stanovené podmínky, mohl úřad zabránit v jejich provozování. V případě **koncesovaných živností** se jednalo o odborně náročné a mnohdy i nebezpečné činnosti – např. výroba a opravy parních kotlů, tiskařství, stavitelství, výroba a prodej zbraní a střeliva, vetešnictví, provozování soukromé detektivní kanceláře – a pro jejich provoz bylo třeba prokázat stanovené vzdělání a potřebné morální a občanské předpoklady. Ten, kdo provozoval tento typ živností, musel zajistit i odpovídající technické vybavení a jeho živnost musela být podrobena veřejnému dohledu, aby bylo zabráněno ohrožení života, zdraví a majetku občanů, aby nebyl porušován veřejný pořádek, nebyla ohrožována mravnost apod. V případě provozování koncesované živnosti bylo nutné požádat o ni živnostenský úřad, který

zvážil, zda koncesi „propůjčí“. V roce 1833 byla vydána řemeslnická novela, která zavedla kategorii **řemeslných živností**, u kterých se požadovalo předložení příslušného průkazu způsobilosti. Živnosti byly dle živnostenského zákona taxativně vypočítávány a ministr obchodu mohl jejich výčet dle potřeby rozšiřovat. Jednalo se o výrobní činnosti, kdy bylo třeba nabýt odborné přípravy a praxe. V roce 1907 byla vytvořena organizační novela živnostenského řádu, která zavedla novou kategorii **obchodních živností vázaných na průkaz způsobilosti**, kterým se museli prokazovat například zájemci o provozování známých koloniálů.

Po vzniku republiky bylo nutné sjednotit podmínky pro živnostenské podnikání pro celý stát. Unifikace byla vyřešena speciálním zákonem s působností pro Slovensko, neboť nebylo vhodné rušit některá dílčí specifika uherské právní úpravy. Nový zákon č. 259/1924 Sb., **živnostenský řád pro území Slovenska a PR** se tak rozšířil na území Slovenska a PR a rozšířil působnosti ustanovení rakouského živnostenského řádu z roku 1907. V období dvacátých a třicátých let došlo několikrát k jeho novelizaci.

Za Protektorátu i po válce, tedy na konci třicátých let, právní předpisy v některých odvětvích **dočasně omezovaly volnost podnikání**. Živnostenský úřad nemusel podle předpisů z první republiky brát na vědomí odpověď nebo rozšiřovat živnost, pokud usoudil, že to bude mít „*hospodářsky neblahý vliv na soutěžní poměry*“ (vládní nařízení č. 162/1935 Sb.). Příslušný orgán nemusel roku 1938 povolit výkon výtěžného podniku včetně advokacie a jiných svobodných povolání, pokud to nepovažoval z hlediska mimořádných hospodářských poměrů způsobených stavem branné pohotovosti státu a obsazením části území státu cizí mocí a vůbec z důvodů veřejného zájmu za vhodné. Také předpisy z počátku Protektorátu obsahovaly podobná ustanovení i předpisy. Vládní nařízení z roku 1943 tuto problematiku komplexně upravilo a bral se podle něj ohled na „*válečné hospodářské důvody a vůbec důvody veřejného zájmu*“. Předpisy z prvních poválečných let prodlužovaly účinnost tohoto nařízení.⁵⁸

---

⁵⁸ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

3.8. Hospodářské zákonodárství za Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)

Na území Protektorátu pronikl německý kapitál v podobě různých peněžních transakcí a protiprávních konfiskací židovského majetku bez náhrady (arizace). Tento proces byl patrný i v institutu tzv. nucené správy nad majetkem některých protektorátních příslušníků. Byly zřizovány nucené kartely, kdy se říšsko-německé firmy připojovaly k českému majetku. Roku 1940 byla vytvořena celní unie protektorátu s říší, čímž došlo k oslabení protektorátní koruny ve vztahu k marce.

Zlikvidovaly se hospodářské svazy, které nahradily **tzv. ústřední svazy**, členěné na hospodářské svazy, čímž byl potlačen princip samosprávy. Např. veškeré banky a peněžní ústavy byly začleněny do tří hospodářských skupin, které byly organizovány v Ústředním svazu peněžnictví. Nově byly zorganizovány **tzv. trhové svazy** zajišťující odbyt zemědělských výrobků, např. svaz pro brambory a škrob, nebo chmel, slad a pivo. Vládním nařízením č. 121/1939 Sb. ve znění vládního nařízení č.189/1940 Sb. byl zřízen **Nejvyšší cenový úřad**, který mohl stanovovat směrné nebo pevné ceny zboží a úkonů všeho druhu a výši některých plateb.

V předválečném období se připravovala osnova nového obchodního zákoníku, z níž byly v roce 1937 dokončeny první dvě knihy. Přední český komercialista⁵⁹ A. Malovský-Wenig vydal v roce 1947 Příručku obchodního práva, která se stala pro dalších 43 let poslední vydanou. V roce 1948 došlo k přerušení vývoje obchodního práva a do popředí se dostalo sovětské zákonodárství. Demokratické právo muselo být nahrazeno totalitní normotvorbou. Základem se staly sovětské ideje, které měli mnoho společného s německým doktrinálním⁶⁰ základem. Nová legislativa tak násilně odtrhla vývoj předchozího práva a implantovala⁶¹ sovětské koncepte do našeho právního prostředí. Došlo tak k vybudování ideologicky akceptovaného základu normativního systému, který připouštěl pouze nevýznamné odchylky v pevně daném rámci, který se stal nedotknutelným.

Vliv sovětského práva na československé právo byl značný, což bylo viditelné na systému socialistických organizací, pojetí hospodářských smluv a na arbitrážním řízení. Ačkoliv sovětská legislativa byla velmi nepřehledná a nestabilní, její konkrétní promítnutí do

---

⁵⁹ Komercialismus = obchodní duch, metody, zvyklosti; obchodní výraz

⁶⁰ Doktrína = nauka, soustava zásad, východisek, pouček; strnulé neměnné učení

⁶¹ Vkládat myšlenku nebo úmysl

našich zákonných textů přineslo vyšší úroveň československé právní kultury a systém se stal velmi přehledným a jednoduchým. Sovětské právo bylo velmi chaotické, neboť systém hospodářsko-právních norem se neopíral o hospodářský zákoník. Počátky sovětského hospodářského práva můžeme nalézt ve dvacátých letech a jeho vývoj byl velmi bouřlivý a byl provázen politickými represemi⁶². Hospodářské právo se stalo vyučovaným právním oborem na univerzitách s rozsáhlou literaturou, nikdy však nebylo odděleno od občanského práva a SSSR nikdy neschválil hospodářský zákoník.

3.9. Občanský zákoník

V roce 1950 byly zrušeny všeobecný občanský i všeobecný obchodní zákoník, které nahradil **občanský zákoník č. 141/1950 Sb.** V platnosti ponechal pouze živnostenský řád z roku 1859, který byl zrušen až v roce 1965 zákoníkem práce.

ObčZ v § 212 odst. 1 stanovil, že *„provádění jednotného hospodářského plánu zabezpečuje se smlouvami zvláště přizpůsobenými potřebám hospodářského plánování (hospodářskými smlouvami). Podle potřeb hospodářského plánování mohou orgány k tomu příslušné uložit určitý závazek“*. Druhý odstavec pak říkal, že *„právní poměry takto vzniklé řídí se tímto zákonem, pokud není ustanoveno jinak“*. Znamenalo to, že *subsidiarita*⁶³ ObčZ byla v této chvíli ještě uznána a respektována, i když další vývoj směřoval k odtržení hospodářských smluv od občanského zákoníku. ObčZ z roku 1950 potlačil obchodní zákoník, ale neopustil konstrukční (stavební) prvek vztahu obchodního a obecného občanského práva, což se brzy mělo změnit. Možnost *uložit závazek* ukazovala, kterou cestou se bude ubírat potlačení autonomie vůle a smluvní volnosti. Kodifikace šedesátých let se staly vrcholem roztržštění právního řádu. Zřízení nových druhů právních subjektů a deformace právních důvodů vzniku, změny nebo zániku závazkových vztahů se staly dvěma základními prvky odtrhujícími formující se hospodářské právo. To se událo likvidací soukromého vlastnictví a jeho zestátněním. Nový systém v oblasti procesu přizpůsobil svým potřebám instituci rozhodčího (arbitrážního) řízení, kterou postátnil a zpolitizoval.

---

⁶² Potlačování, útisk, násilí, odvěta

⁶³ Respektování pravomocí organizačně nižších úrovní

3.10. Akciové společnosti

Akciová společnost byla jedna z právních forem, kterou totalitní socialistické právo zachovalo tomuto systému cizí. Zájmy zahraničního obchodu byly tím důvodem. Bylo nutné najít kompromis mezi potřebou zachování této právní formy a zároveň zabránit jejímu využití pro soukromé účely. Řešením se stal zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech, který tuto formu přeměnil ve skrytou podobu národního podniku. Ke vzniku společnosti bylo nutné státní povolení a schválení stanov, přičemž každou změnu stanov muselo schválit ministerstvo. Ze stejného pojetí vycházel již akciový regulativ, nový zákon oproti AR neupravil podmínky státního schválení.

V případě, že dosud existující společnosti neobdržely povolení, měly být zrušeny. Pokud to vyžadoval veřejný zájem, bylo možné zrušit společnost opatřením úřadu, v ostatních případech bylo nutné schválení ministerstvem. Státní dozor nad AS upravoval § 16. I když zákon předpokládal vlastnictví akcií společností, neukládal žádnou povinnost je vydat, neupravoval jejich vydání a v případě nevydání nestanovil žádné sankce. Nový zákon o AS tak zrušil úpravu AS ve VOZ, AR a další právní předpisy. Zákon o AS bylo možné považovat jako prostředek likvidace AS totalitním režimem a pouze formálně právní a ryze fiktivní zachování. Schválení občanského zákoníku a dalších předpisů předcházelo tomuto opatření. Stejně jako znárodnění začalo velkými podniky, i v oblasti AS chtěl režim nejprve zlikvidovat právní formu používanou pro vznik velkých soukromých podniků. Tímto opatřením odstranil nebezpečí, že by se v budoucnu mohlo objevit cosi podobného nekontrolovaného. V roce 1950 byl zrušen zákon č. 58/1906 Sb., o společnosti s ručením omezeným společně s obchodním a občanským zákoníkem.⁶⁴

3.11. Průmysl, obchod a živnosti na konci čtyřicátých a v padesátých letech

Cílem socialisticky orientovaných politických stran Národní fronty byl přechod k centrálně řízené ekonomice. V období let 1945 – 1948, zejm. v roce 1945 se tak uskutečnily **zásahy do sféry vlastnického práva a majetkové přesuny**. Po únoru 1948 na tyto změny navázala **druhá etapa znárodnění a nová pozemková reforma**.

Tato druhá etapa postihla především majitele těch podniků, které kdykoliv od ledna 1946 zaměstnávaly více než padesát osob. Všechny podniky bez ohledu na počet zaměstnanců

---

⁶⁴ VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

se znárodnily v průmyslových oborech, které byly označovány jako obory důležitého veřejného zájmu. Velkoobchod, zahraniční obchod a mezinárodní zasilatelství tak přešly do rukou státu a staly se státním monopolem. K dalšímu znárodnění došlo v prosinci 1948 a týkalo se nestátních železnic, veškeré veřejné silniční dopravy, vodní a letecké dopravy. Úvěrová družstva a spořitelny byly sloučeny a vznikla síť poboček Státní spořitelny. Na konci roku 1948 tak v republice prakticky neexistoval žádné soukromé podniky s více než dvaceti zaměstnanci, které byly v následujících letech také zlikvidovány.

Většina **živností** v padesátých letech přešla do socialistického sektoru a velká část řemeslníků tak začala pracovat v průmyslových nebo stavebních podnicích. Další živnostníci byli přesvědčováni a nuceni vstupovat do řemeslnických družstev nebo do komunálních podniků. Do sítě státního obchodu nebo do spotřebního družstevnictví (Jednota) přecházely **maloobchody a pohostinství**. Veškerá tato opatření však vyvolala vážné problémy, neboť nebylo možné pokrýt poptávku po řemeslnických pracích a občané si tak museli zajišťovat tyto potřeby prostřednictvím ne zcela legální cesty.

Uskutečněné i zamýšlené zásahy do ekonomických poměrů se po únoru 1948 **promítly** především do **ústavy** z roku 1948, dále do nových **plánovacích aktů** a předpisů a zejména do **nového pojetí vlastnického práva** v občanském zákoníku, do **zákona o hospodářských smlouvách a do zákona o jednotných zemědělských družstvech (JZD)**.

3.12. Zákon obchodního práva a zárodky hospodářského práva

S vydáním tzv. „středního“ občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. přestalo obchodní právo jako samostatné právní odvětví existovat. Vedle komisí pro občanské právo, občanské právo procesní a trestní právo vznikla také **komise pro zvláštní úkoly**, jejímž předmětem byly otázky souvisejícími s obchodem a podnikatelskými aktivitami. Komise měla jedenáct subkomisí, které připravovaly novou úpravu patentního práva, ochranných známek, chráněných vzorů a nekalé soutěže, dále novou úpravu podnikového rejstříku, autorského práva, akciových společností, směnečného a šekového práva, pojistné smlouvy, veřejných skladišť a CP, spediční a nákladní smlouvy, občanskoprávních sdružení a podnikové plné moci (prokury).

Komise byla označena „pro zvláštní úkoly“, z čehož vyplývalo, že **problematika obchodního práva by neměla být kodifikována samostatně**. Dle vnitřního členění komise

bylo zřejmé, že **s některými instituty a institucemi obchodního práva se do budoucna vůbec nepočítá** a mají zmizet bez náhrady.

Občanský zákoník měl novou úpravu, dle které **zanikla mimo jiné většina společností zřízených podle ustanovení obchodního práva**. Akciové společnosti a do jisté míry i společnosti s ručením omezením přestavovaly výjimku.

Nový zákon č. 243/1949 Sb. upravoval postavení **akciových společností**, opíral se o osvědčené zásady jejich organizace a fungování, zároveň však byly společnosti dle tohoto zákona podrobeny přísné státní kontrole. O státní povolení a schválení stanov musely požádat všechny existující společnosti mimo těch, které působily v zahraničním obchodě a mezinárodním zasilatelství. Orgán státního dozoru, tj. příslušné ministerstvo, mohl na základě blíže nespecifikovaného veřejného zájmu akciovou společnost zrušit. Dále tento zákon umožňoval akciové společnosti existující společnosti transformovat ji do společnosti s ručením omezením, k čemuž musela mít povolení. Společnosti, které se takto netransformovaly, postupně zanikly a vstoupily do likvidace. Akciové společnosti se nejvíce uplatňovali v **oblasti zahraničního obchodu**, zejména ve styku s obchodními partnery z „*kapitalistické ciziny*“. Ke známým akciovým společnostem této doby můžeme zařadit např. Centrotex, Chemapol nebo Strojimport.

Úprava vztahů vznikajících v souvislosti s výrobou a obchodem byla v dalších letech roztržena do velkého počtu dílčích předpisů. Tyto předpisy můžeme uspořádat do tří skupin: úprava **národohospodářského plánování**, úprava **postavení národních podniků a organizací hospodářského řízení** a vlastní úprava hospodářských vztahů, obsažená v zákoně o **hospodářských smlouvách** z roku 1950. Tyto tři samostatné proudy právní úpravy se v první polovině šedesátých let sjednotily do přípravy hospodářského zákoníku, na základě čehož poté vzniklo hospodářské právo jako samostatné právní odvětví.⁶⁵

---

⁶⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

Závěr

Cílem mé práce bylo stručně a přehledně popsat vývoj obchodního práva v českých zemích ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století, a zároveň vytyčit důležitá a významná období tohoto vývoje, která mnohdy byla základním kamenem dnešní právní úpravy obchodního práva.

Z období do první poloviny 19. století bych zmínila cechovní pravidla, která se stala první právní úpravou ochrany hospodářské soutěže a ochrany spotřebitele, která v dnešní době zaujímá významné a důležité místo v oblasti obchodního práva. Další důležitým předpisem té doby by Francouzský zákoník, který se stal vůbec prvním mezníkem ve vývoji obchodního práva. Za nejdůležitější předpis této doby považuji Všeobecný obchodní zákoník, který jako první mimo jiné vymezil a začal upravovat obchodní společnosti a tím se tedy stal základním kamenem právní úpravy obchodní společnosti, bez které bychom se v současné době neobešly. VOZ se tedy stal základním zdrojem pro nás současný obchodní zákoník. Jeho význam spatřuji v tom, že přispěl k rozvoji kapitalismu a stal se vůbec základem k obchodování a kapitalistickému podnikání. V roce 1651 došlo ke vzniku směnečného řádu. Směnečné právo jako takové je považováno za nejstarší pramen práva, neboť jde o právo obyčejové a vzniká na základě dlouhodobé tradice. V roce 1899 byl přijat AR, který znamenal výrazné změny právě pro a. s. AR patří mezi nejvýznamnější předpisy vývoje obchodního práva a i v dnešní době je považován za velmi moderní právní předpis vysoké legislativní úrovně, některé jeho prvky dokonce v dnešní úpravě chybí.

Druhá polovina 19. století patří k velmi významnému období. V roce 1848 vznikla v souvislosti se sociálními a národnostními rozpory revoluce, která měla za následek přechod ke konstitučnímu režimu. Habsburská monarchie se přeměnila v personální unii, ve které byl jediným článkem zosobňujícím celistvost habsburské říše tehdy vládnoucí rakouský císař a uherský král Ferdinand V. Padesátá léta 19. století jsou známá obdobím bachovského absolutismu, neboť ministrem vnitra se stal Alexandr Bach, jehož vláda zavedla tuhý centralizovaný režim, který pronásledoval každé demokratické a národní hnutí. Po porážce Rakouska před francouzskými a italskými vojkami v červnu 1859 v bitvách u Magenty a Solfernia se režim stával stále více neudržitelný, což vyvrcholilo 15. července 1859, kdy byl vydán císařský manifest, který ohlašoval první ústupky z pozic absolutismu a Alexandr Bach

byl odvolán z funkce ministra. V polovině 60. let se začalo postavení monarchie výrazně zhoršovat. Po porážce Rakouska v Pruské válce v roce 1866 hrozilo zhroucení habsburské monarchie. O rok později došlo k rakousko-uherskému vyrovnání a habsburská říše se změnila na personální unii s prvky reálné unie a byla rozdělena na dvě části – Předlitavsko a Zalitavsko.

V první polovině 19. století vznikalo rakouské právo, které v našich zemích platilo do roku 1918, dále po celou dobu Československé republiky a teprve v letech 1945 – 1950 byla jeho platnost přerušena. Významným mezníkem v oblasti směnečného práva byl rok 1850, kdy byl přijat nový směnečný řád č. 51/1850 ř. z., který se připravoval pro celé území Německého spolku. Tento směnečný řád platil až do zániku habsburské monarchie. Přípravné práce na kodifikaci obchodního práva začaly na konci padesátých let a v roce 1862 došlo k schválení všeobecného obchodního zákoníku (1/1863 ř. z.), který upravoval pravidla obchodního styku a obsahoval také úpravu kapitálových společností.

Rozvoj obchodního a směnečného práva v Rakousku byl ovlivněn zákonodárstvím SRN, jež v této oblasti ovlivňovalo Prusko. Roku 1846 bylo přijato rozhodnutí o vypracování nového směnečného řádu pro všechny německé státy, o němž byly o rok později vedeny porady v Lipsku. Nový směnečný řád pro Rakousko, který sjednotil všechny předpisy jednotlivých zemí o směnečném právu a zlikvidoval staré směnečné řády, byl vyhlášen roku 1850 jako patent č. 51 řádu živnostenského (ř. z.). Základem obchodního podnikání se stal v Rakousku Všeobecný obchodní zákoník vydaný pod č. 1/1863 ř.z. K rozvoji kapitalismu v Rakousku významně přispěl vznik kapitálových společností, které se staly základem k obchodování a kapitalistickému podnikání. Mezi nejvýznamnější patřily obchodní společnosti, družstva, akciové společnosti, komanditní společnosti na akcie, pojišťovny a spolky pojišťovací, společnosti s ručením omezeným, veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti. Dalším významným zákonem se stal zákon č. 70/1873, o společenstvech výdělkových a hospodářských, tedy o družstvech. Se zákonem č. 58 ze dne 6. března 1906, o společnostech s ručením obmezeným přišla zásadní změna do práva obchodních společností. Rakouský zákon byl podstatně obsáhlejší a podrobnější, než zákon německý. Vznik akciových společností byl vázán na státní povolení, tzv. koncesní systém. Teprve zavedení společnosti s ručením omezeným vedlo ke zlepšení situace a přijetí tzv. akciového regulativu (nařízení č. 175/1899) zde plnilo obdobnou funkci.

V roce 1870 by vydán spolkový zákon, který obsahoval ustanovení proti kartelovým úmluvám podnikatelů. K dalším zákonům patří nový zákon o burzách z roku 1875, akciový regulativ z roku 1899 a zákon o pojišťovací smlouvě vydaný roku 1918. K významným předpisům této doby patřil zákon o hospodářských a výrobních společnostech – družstevní zákon č. 70/1873 ř. z.

Období 1918 – 1938, které bylo velmi dynamické, je nazýváno obdobím první Československé republiky. Celková situace v Evropě měla na vývoj republiky silný politický, ekonomický i vojenský vliv. Jednak monarchie, ale převážně poválečná situace přinesla republice řadu problémů, proto byly její počátky složité. Po vzniku republiky bylo třeba kodifikovat obchodní právo, neboť jednotná úprava podmínek pro podnikání byla důležitou podmínkou efektivního fungování československé ekonomiky. Jelikož hospodářské poměry se oproti letům 1863 a 1875, kdy byl upraven rakouský a uherský obchodní styk, podstatně změnil, bylo třeba obchodní právo nejen unifikovat, ale také modernizovat.

Dalším stupněm ve vývoji obchodu se stala burza, která výrazně měnila hospodářské a obchodní poměry. Roku 1871 došlo k zřízení Pražské burzy zboží a cenných papírů na základě povolení ministerstva financí. Následkem hospodářského úpadku v 70. letech byl vydán zákon č. 67/1875 ř. z., o organizaci burz.

Nejen v předmnichovské republice narůstala postupně převaha monopolních korporací a docházelo ke stále většímu odklonu od ekonomického liberalismu. Počet kartelů u nás neustále vzrůstal, například roku 1933 jich bylo 538, kdežto v roce 1937 jich působilo již na 820 kartelů, z toho 133 mezinárodních s čs. účastí. Nejprve platila úprava, která pro činnost kartelů a podobných seskupení nevytvářela příznivé podmínky, některý zákon kartely dokonce zakazoval. Československo tak přistoupilo v roce 1921 k mezinárodním úmluvám o ochraně živnostenského a průmyslového vlastnictví a roku 1928 byl pak na základě toho přijat zákon č. 111 Sb. z. a n., o nekalé soutěži zakazující ničení konkurentů, který vyňal skutkovou podstatu nekalé soutěže ze všeobecného rámce jednání proti dobrým mravům. V roce 1933 byla zrušena ustanovení zákona č. 141/Sb. z. a n., o kartelech a soukromých monopolech. Tato norma upravila jak zřizování a fungování kartelů, tak i soukromých monopolů. Také sjednocení právní úpravy směnečného a šekového práva bylo velmi nutné. Roku 1920 vypracoval poslanec Alois Rašín první návrh unifikovaného a modernizovaného směnečného řádu, který však po projednání v ústavněprávním výboru zapadl.

Národní shromáždění tak na konci roku 1927 schválilo zákon č. 1/1928 Sb., směnečný zákon. Rakouské a uherské pojetí zůstalo v novém zákoně zachováno. V roce 1930 vyvrcholila z podnětu Společenství národů na mezinárodní konferenci v Ženevě mezinárodní jednání o novém jednotném směnečném řádu, kdy byly schváleny ženevské konvence, které obsahovaly návrh jednotného směnečného řádu. Na základě tohoto jednání došlo k potřebě přijmout nový směnečný zákon i v Československu. Teprve až za Protektorátu v roce 1941 se u nás prosadil tento jednotný směnečný řád, který nahradil československou úpravou.

Živnostenské podnikání upravoval i za první republiky živnostenský řád z roku 1859. Po vzniku republiky se i v této oblasti národního hospodářství objevovaly snahy o unifikaci, které vyvrcholily rozšířením platnosti předpisů závazných v českých zemích i na zbytek území republiky zákonem č. 259/1924 Sb., živnostenský zákon. Důležitou úlohu v hospodářském životě předmnichovské republiky měly obchodní a živnostenské komory, neboť sdružovaly téměř všechny živnostníky podle profesního a územního hlediska. Roku 1922 byla z obchodně politické komise fungující v poválečném období vytvořena Ústředna československých obchodních a živnostenských komor, která sloužila pro zajištění vzájemné spolupráce mezi jednotlivými komorami, zajišťovala součinnost subjektů zastoupených v komorách s ústředními orgány veřejné správy a byla také oprávněna vyjadřovat se k osnovám nových právních norem. Po vzniku republiky bylo nutné sjednotit podmínky pro živnostenské podnikání pro celý stát. Unifikace byla vyřešena speciálním zákonem s působností pro Slovensko, neboť nebylo vhodné rušit některá dílčí specifika uherské právní úpravy. Nový zákon č. 259/1924 Sb., živnostenský řád pro území Slovenska a PR se tak rozšířil na území Slovenska a PR a rozšířil působnosti ustanovení rakouského živnostenského řádu z roku 1907. V období dvacátých a třicátých let došlo několikrát k jeho novelizaci.

V předválečném období se připravovala osnova nového obchodního zákoníku, z níž byly v roce 1937 dokončeny první dvě knihy. Přední český komercialista A. Malovský-Wenig vydal v roce 1947 Příručku obchodního práva, která se stala pro dalších 43 let poslední vydanou. V roce 1948 došlo k přerušení vývoje obchodního práva a do popředí se dostalo sovětské zákonodárství. Demokratické právo muselo být nahrazeno totalitní normotvorbou.

Základem se staly sovětské ideje, které měli mnoho společného s německým doktrinárním základem. Nová legislativa tak násilně odtrhla vývoj předchozího práva a implantovala sovětské koncepce do našeho právního prostředí. Vliv sovětského práva na

československé právo byl značný, což bylo viditelné na systému socialistických organizací, pojetí hospodářských smluv a na arbitrážním řízení.

V roce 1950 byly zrušeny všeobecný občanský i všeobecný obchodní zákoník, které nahradil občanský zákoník č. 141/1950 Sb. V platnosti ponechal pouze živnostenský řád z roku 1859, který byl zrušen až v roce 1965 zákoníkem práce. Akciová společnost byla jedna z právních forem, kterou totalitní socialistické právo zachovalo tomuto systému cizí. Zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech tuto formu přeměnil ve skrytou podobu národního podniku. Ke vzniku společnosti bylo nutné státní povolení a schválení stanov, přičemž každou změnu stanov muselo schválit ministerstvo. V případě, že dosud existující společnosti neobdržely povolení, měly být zrušeny. Zákon o AS bylo možné považovat jako prostředek likvidace AS totalitním režimem a pouze formálně právní a ryze fiktivní zachování. Většina živností v padesátých letech přešla do socialistického sektoru a velká část řemeslníků tak začala pracovat v průmyslových nebo stavebních podnicích. Další živnostníci byli přesvědčováni a nuceni vstupovat do řemeslnických družstev nebo do komunálních podniků.

S vydáním tzv. „středního“ občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. přestalo obchodní právo jako samostatné právní odvětví existovat. Nový zákon č. 243/1949 Sb. upravoval postavení akciových společností, opíral se o osvědčené zásady jejich organizace a fungování, zároveň však byly společnosti dle tohoto zákona podrobeny přísné státní kontrole. O státní povolení a schválení stanov musely požádat všechny existující společnosti mimo těch, které působily v zahraničním obchodě a mezinárodním zasilatelství. Úprava vztahů vznikajících v souvislosti s výrobou a obchodem byla v dalších letech roztříštěna do velkého počtu dílčích předpisů. Tyto předpisy můžeme uspořádat do tří skupin: úprava národohospodářského plánování, úprava postavení národních podniků a organizací hospodářského řízení a vlastní úprava hospodářských vztahů, obsažená v zákoně o hospodářských smlouvách z roku 1950. Tyto tři samostatné proudy právní úpravy se v první polovině šedesátých let sjednotily do přípravy hospodářského zákoníku, na základě čehož poté vzniklo hospodářské právo jako samostatné právní odvětví, které mělo značný vliv na budoucí vývoj. Pokud bych měla srovnat obchodní a hospodářské právo, rozdíl je v tom, že obchodní právo je především právem soukromým, i když s prvky veřejného práva, zatímco hospodářské právo bylo především právem veřejným.

Literatura

Knihy

[1] ADAMOVÁ, Doc. JUDr. Karolína; MATES, Doc. JUDr. Pavel. *Malá encyklopedie českých právníků*. Praha : LINDE Praha, a.s., 2002. 184 s. ISBN 80-7201-375-0.

[2] MALÝ, Karel, et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha, a.s., 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X.

[3] RANDA, Antonín. *Držba. Právo vlastnické*. Praha: ASPI, a.s., 2008. 340 s. ISBN 978-80-7357-389-8.

[4] RYTÍŘ RANDA, Dr. Antonín. *Soukromé obchodní právo rakouské*. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2008. 345 s. ISBN 978-80-86775-14-2.

[5] VEBROVÁ, Lucie. *Vývoj obchodního práva v českých zemích do roku 1989*. Pardubice, 2009. 61 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice.

[6] VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

Internetové zdroje

[1] *Euroekonom.cz* [online]. 2004 [cit. 2011-04-29]. Alois Rašín - tvůrce československé měny. Dostupné z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-rasin>>.

Přílohy

Příloha č. 1: Antonín Randa – životopis

Antonín Randa se narodil 8. 7. 1834 v Bystřici nad Úhlavou v rodině vrchnostenského justiciára. Gymnázium absolvoval v Klatovech a v Praze, kde v roce 1852 začal studovat pražskou právnickou fakultu. O deset let později, roku 1862 se stal mimořádným profesorem a do roku 1868 pak řádným profesorem občanského, obchodního a směnečného práva na pražské právnické fakultě. Roku 1881 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny, o rok později obdržel titul dvorního rady. Když byla roku 1882 pražská univerzita rozdělena na českou a německou, přešel na českou univerzitu a stal se po V. V. Tomkovi jejím druhým rektorem. Do stavu rytířského byl povýšen v roce 1897. Pocty se mu dostalo i v zahraničí, a to v roce 1878, kdy se stal řádným členem krakovské akademie, o dva roky později jej ruská vláda poctila křížem sv. Stanislava a roku 1888 byl jmenován čestným doktorem univerzity v Bologni.

Největší zásluhy si získal o zřízení české univerzity, ke kterému svolil císař František Josef I. v roce 1881. To, že návrh prošel poslaneckou sněmovnou a panskou sněmovnou byla ve velké míře zásluha právě Antonína Randa.

Randa byl vynikajícím právníkem, ale zároveň českým vlastencem, a tak patřil k organizátorům českého veřejného života. V předmluvě k Právu vlastnickému vidí své dílo jako příspěvek k povznesení národa, což právě svědčí o jeho vlasteneckém nadšení. Podle něho bez vědy, vzdělání a šlechtnosti mravní není „zdravého duševního a hmotného pokroku člověčenstva“. Mnoho let stál v čele České akademie věd umění, velmi významně se podílel na založení Právnické jednoty v roce 1864 a také jeho časopisu Právník. Randa byl první z významných právníků 19. století, který psal česky, což opět svědčí o jeho vlastenectví. Jelikož by se nemohl stát ve „slovanských“ Čechách a na Moravě proslulým vědcem, musel mnoho děl psát německy. Od roku 1881 byl členem Panské sněmovny říšské rady za staročeskou stranu, v letech 1904-1906 tzv. ministr-krajan v rakouské vládě, neboť byl také loajálním rakouským občanem. Dostala se mu také ocenění od císaře Františka Josefa I. Po vypuknutí první světové války, což bylo krátce před jeho smrtí, změnil názor na Rakousko. Dle svědectví Jana Krčmáře, který jej navštívil v srpnu 1914 na jeho letním sídle, mluvil

Randa o boji „Němectva proti Slovanstvu“ a jasnozřivě předpověděl: „Finis Austriae“ (Konec Rakouska).

Díky německému spisu o držbě rakouského práva (*Der Besitz nach österreiche Rechte*) z roku 1864 si získal dokonce světovou proslulost. Randa byl považovaný za jednoho z nejvýznamnějších představitelů vědy rakouského soukromého práva. Randovo základní dílo o držbě nebylo nikdy přeloženo do českého jazyka, v roce 1890 sepsal Heřman Šikl na jeho žádost monografii přinášející Randovy myšlenky, obsahující i jeho vlastní dodatky. Dle Šikla jeho práce spočívala v zestručnění výkladu a doplnění nové judikatury a literatury. Mezi základní díla patří: *O závazcích k náhradě škody* (1870), *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém* (1871) a *Soukromé obchodní právo rakouské* (1875) a řada dalších prací, ve kterých se věnoval např. cenným papírům, vodnímu právu či záložnám.⁶⁶

Příloha č. 2: Alois Rašín

Alois Rašín se narodil 18. října 1867 v Nechranicích u Hradce Králové, kde byl jeho otec pekařem a rolníkem. Po studiích na gymnáziu se mladý Rašín nechal zapsat na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. V roce 1891 na této fakultě úspěšně promoval.

Už v době svých studií se Rašín výrazně lišil od svých vrstevníků vysokou mírou vlastní politické aktivity, se kterou se zapojoval do všeho, co souviselo s osamostatněním českého národa z tehdejší rakousko-uherské monarchie. Protože byl Rašín dobrým a přímočarým řečníkem, organizátorem a publicistou s poměrně dobrými znalostmi z právního a hospodářského světa, byl přímo předurčen pro dráhu politika. Jeho první kroky proto směřovaly k mladočeské straně, která se v této době těšila velkého zájmu ze strany radikálních českých studentů. S Mladočechy se sice v roce 1899 Rašín rozešel a se svými přáteli založil stranu Radikálně státoprávní, ještě předtím se však spolu s radikálními studenty dostal do sporu s vídeňskou vládou, po kterém následoval vykonstruovaný proces, známý jako proces s "Omladinou". Rašín si tehdy za tuto politickou angažovanost (nazvanou též jako vlastizrada), vysloužil 2 roky žaláře, které strávil v Borech u Plzně (1894-1895).

Ani po odpykání tohoto trestu se však Rašín nevzdal své politické aktivity. Dále působil jako radikální politický publicista, který se nebál zapojit do jakékoliv politické debaty, související

---

⁶⁶ [3] RANDA, Antonín. *Držba. Právo vlastnické*. Praha: ASPI, a.s., 2008. 340 s. ISBN 978-80-7357-389-8.

s osamostatněním českého národa. Nevyhýbal se ani přímému zapojení do politiky ve straně mladočeské a později v jím založené straně Radikálně státoprávní.

Kolem roku 1900 však začíná Rašínovi docházet, že neúprosný (a někdy i levicový) radikalismus nebude tou pravou cestou na prosazování politických názorů. Ještě v tomto roce proto odchází ze strany Radikálně státoprávní, otvírá si v Praze vlastní advokátní kancelář a spolu se svými přáteli se podílí na vydávání týdeníku "Slovo". Do politických debat se sice dál zapojuje, jeho výstupy už ale nejsou tak radikální jako na počátku jeho "kariéry".

Rašínova politická "nenasazenost" však příliš dlouho netrvala. V roce 1907 se mění vedení Strany mladočeské a Rašín se proto opět vrací do této strany - vedené nyní Karlem Kramářem a Františkem Fiedlerem. Zde se aktivně podílí na vydávání tehdy velmi populárních "Národních listů" a definitivně se zbavuje svých levicových názorů, které postupně nahrazuje čistým hospodářským liberalismem. V roce 1911 se dostává za mladočechy do říšské rady, kde mu je umožněno působit ve finančním a rozpočtovém výboru. Svě teoretické poznatky tak díky této funkci doplňuje o celou řadu tolik (později) potřebných zkušeností.

Po vypuknutí první světové války se Rašín přidává na stranu odpůrců rakousko-uherské monarchie v organizaci "Mafie". V roce 1915 je však společně s Karlem Kramářem obžalován z vlastizrady a v roce 1916 je odsouzen k trestu smrti. Od popravy ho uchraňuje až úmrtí Františka Josefa I. a následná amnestie nového císaře Karla I., která mu tento trest snižuje na 10 let žaláře. V roce 1917 je Alois Rašín již zcela amnestován a dále pokračuje v odbojové činnosti, která je jak politická, tak sabotážní (blokování dodávek zbraní na frontu). Spojuje se s T. G. Masarykem a podílí se na sjednocení pravicových a středových politických sil. Ještě předtím však během svého věznění píše Rašín první ústavu budoucího samostatného českého (československého) státu a také učebnici ekonomie s názvem "Národní hospodářství".

Po válce se stává Alois Rašín prvním československým ministrem financí v Kramářově vládě. Na tomto postu setrvává až do července 1919. Zde získává Rašín pověst budovatele státu, stabilizátora rozvrácených poválečných státních financí a tvůrce československé měny.

V říjnu 1922 je Rašín do vlády povolán znovu. Opět usedá do křesla ministra financí. Tentokrát je to však pod taktovkou ministerského předsedy Antonína Švehly. Toto druhé Rašínovo působení v československé vládě má však tragický konec. **Dne 5. ledna 1923 je na Rašína spáchán atentát** mladým anarchistou s komunistickou historií. O měsíc později Rašín

tomuto atentátu podléhá. 18. února 1923 tak Československo přichází o jednu ze svých největších osobností.

Většinu svých teoretických názorů shrnul Rašín do díla "Národní hospodářství" (1922), které z převážné většiny vzniklo v době jeho věznění v letech 1915-1916 a svůj pohled na peněžní teorii přenesl do knihy "**Můj finanční plán**" (1920). Mezi další jeho "menší" práce patří "Finanční a hospodářská politika do konce roku 1921" (1922) a "Inflace a deflace" (1922).

Protože byl Alois Rašín spíše mužem praxe než čistým teoretikem, nepatří jeho díla mezi čistě teoretické práce. Celé "**Národní hospodářství**" je například psáno stylem populární učebnice, jejíž výklad o hospodářství je poskládán z Rašínových praktických zkušeností, které jsou spolu provázány ekonomickými teoriemi některých jeho předchůdců. Řadu hospodářských jevů proto Rašín vysvětluje pomocí poznatků a čísel získaných studiem reálných hospodářských jevů. Hlubší teoretické analýzy byly většinou založeny na teoretických základech "rakouské školy", s nimiž se setkal u svého učitele Albína Bráfa při studiích na Právnické fakultě. Za čistého odchovance "rakouské školy" by se ale Rašín v žádném případě nedal považovat. Bez mrknutí oka se totiž neváhal inspirovat hospodářskými závěry i jiných "teoretických škol" (německá historická škola, klasická ekonomie, teorie levicových ekonomů - státní vlastnictví).⁶⁷

Příloha č. 3: Arnošt Malovský-Wenig

Arnošt Wenig-Malovský se narodil 10. 9. 1883 a zemřel 21. 10. 1964. Působil jako profesor na Právnické fakultě UK v Praze, v letech 1931 a 1939 byl zvolen děkanem, v letech 1956-1958 přednášel na VŠE v Praze. Za války se účastnil odboje a byl vězněn. Wenig-Malovský se zabýval zejména problematikou obchodního a hospodářského práva, vydal např. Příručku obchodního práva, platného v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, O povaze práva obchodních společností (1923), Občanské a rodinné právo.⁶⁸

---

⁶⁷ [1]Euroekonom.cz [online]. 2004 [cit. 2011-04-29]. Alois Rašín - tvůrce československé měny. Dostupné z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-rasin>>.

⁶⁸ ADAMOVIČ, Doc. JUDr. Karolína; MATEŠ, Doc. JUDr. Pavel. *Malá encyklopedie českých právníků*. Praha : LINDE Praha, a.s., 2002. 184 s. ISBN 80-7201-375-0.